

Ἡ Ποιμαντική στὰ χρόνια τῆς ἐκκοσμίκευσης

Ἐκκοσμίκευση: ἀμείλικτος ἐχθρὸς ἢ ἀπρόσμενος σύμμαχος;

ΠΡΩΤΟΠΡ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΓΚΑΝΑ*

«Κάποτε δὲν ὑπῆρχε τὸ “κοσμικό”»¹. Ἡ ἐμβληματική αὐτὴ φράση ἑνὸς σύγχρονου θεολόγου, πίσω ἀπὸ τὴ φαινομενικὴ κοινοτυπία τῆς, ὑπαινίσσεται μίαν μακρὰ ἱστορικὴ διαδικασίαν κοσμογονικῶν ἀλλαγῶν, ἐνέχει δὲ καὶ μίαν πολεμικὴν αἰχμὴν. Ἐπαναφέρει στὴ μνήμη μας τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη ποὺ ὁ χριστιανισμὸς διαπτότιζε κάθε πτυχὴ τῆς κοινωνικῆς καὶ προσωπικῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων στὸν εὐρωπαϊκὸν κόσμον. Τὴν ἐποχὴ ποὺ «οἱ χτύποι τῆς καμπάνας γιὰ τοὺς κληρικούς, γιὰ τοὺς μοναχοὺς, γιὰ τίς ἱερουργίες, εἶναι τὰ μοναδικὰ σημεῖα ἀναφορᾶς τῆς ἡμέρας»². Θυμίζει τὴν καθοριστικὴν παρουσίαν τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας μέσα στὴν κοινωνία, ἂν μὴ τί ἄλλο,

«γιατὶ ἐπὶ τόσο χρόνο κράτησε ἐνωμένα
ὅ,τι εἶναι χώρια σήμερον—
γέννα καὶ γάμο καὶ θάνατο»³.

Καὶ ταυτόχρονα μᾶς φέρνει κατὰ νοῦ, τὴν τεράστια ἀπόσταση ποὺ μᾶς χωρίζει ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη, τὴν εἰσβολὴν τῆς νεωτερικότητος, τὸ δραματικὸ χωρισμὸν ἀνάμεσα σὲ δημόσια καὶ ἰδιωτικὴ σφαιρὰ. Καί, τέλος, ὑπαινίσσεται πῶς ἂν κάποτε ἦταν τὸ «κοσμικό» ποὺ ἀπουσίαζε ἀπὸ τὴν κοινωνία, τώρα, μετὰ τὴν μαχητικὴν του εἴσοδον στὴν ἱστορικὴ σκηνή, εἶναι ὁ Θεὸς αὐτὸς ποὺ ἀποσύρεται ἀπὸ τὸ προσκῆνιο.

Ὅλοι συμφωνοῦν πῶς ἡ ἔννοια τῆς ἐκκοσμίκευσης εἶναι πλέον κομβικὴ καὶ κατέχει δεσπότησαν θέσιν στὴ σύγχρονον φιλοσοφικὴν καὶ θεολογικὴν συζήτησιν.

* Ὁ π. Εὐάγγελος Γκανᾶς εἶναι Ἐφημέριος τοῦ Ἱ.Ν. Ὁσίου Μελετίου Σεπολίων, πτ. Ἡλεκτρολόγος - Μηχανικὸς Ε.Μ.Π. καὶ πτ. Θεολογίας.

1. «Once, there was no “secular”». MILBANK JOHN, *Theology and Social Theory*, Blackwell, 1990, σ. 9.

2. LE GOFF JACQUES, *Ὁ πολιτισμὸς τῆς μεσαιωνικῆς Δύσης*, μεταφρ. Ρίκα Μπενβενίστε, Βάσις, 1993, σ. 253.

3. Στίχος τοῦ Philip Larkin. Βλ. περιοδικὸ *Ποίηση*, τχ. 9, σ. 91.

“Όπως, όμως, συμβαίνει συχνά με έννοιες που γίνονται καιρίες σε μία δημόσια συζήτηση, ή έρμηγεία της έγείρει αξιώσεις ισχύος και για αυτό κατέληξε να γίνει άσαφής. Σύμφωνα με μία θεώρηση, άρεστή σε πολλούς θεολόγους, ή έκκοσμίκευση φέρει άρνητικές συνδηλώσεις, σηματοδοτώντας τη μακρά διαδικασία που οδηγεί στον σταδιακό παραγκωνισμό του Θεού στο περιθώριο της Ίστορίας. Κι αν άρχικά, στο πλαίσιο της θείστικης προοπτικής, ό Θεός γινόταν αντιληπτός ως ό άμήχανος δημιουργός που άφου όλοκλήρωσε τó έργο του και έθεσε τούς νόμους που τó διέπουν, άποσύρεται κατόπιν διακριτικά στο περιθώριο, στο τέλος της διαδικασίας που όνομάζεται έκκοσμίκευση, καθίσταται περιττή άκόμα κι αυτή ή διακριτική παρουσία του και γι’ αυτό άναγγέλλεται ό θάνατός του.

Ύπῆρξαν όμως και φωνές που ύποστήριξαν πώς ή έκκοσμίκευση μπορεί να ιδωθει μέσα από μία θετική για τη θεολογία προοπτική, γιατί άπλούστατα δέν άγγίζει, δέν άφορά καν, τόν Θεό της Βίβλου. “Όσοι υίοθετούν αυτή την άποψη, είδαν την ιουδαιοχριστιανική παράδοση ως την παράδοση που άποϊεροποίησε τόν κόσμο και τη φύση, θέτοντας στη θέση του πραγματικά ιερού ένα και μόνο πρόσωπο, τόν Χριστό, πυροδοτώντας έτσι τη διαδικασία που ό Weber όνόμασε *άπομάγευση* του κόσμου. “Ό Χριστός γίνεται ό μοναδικός διάμεσος Θεού και ανθρώπων άνάγοντας έτσι τó ιερό σε ένα και μοναδικό συμβάν, την Ένσάρκωση, ή όποία άναδεικνύεται πλέον ως ή ριζικότερη άμφισβήτηση της μεταφυσικής διάκρισης μεταξύ Έκειθεν και Έντεϋθεν⁴.

Πριν τη Βίβλο οί λαοί άντλοϋσαν τη βεβαιότητά τους για την παρουσία του Θεού από την παρατήρηση της γενναιοδωρίας του κόσμου, από τόν θαυμασμό μπροστά στην όντολογική πραγματικότητα. Αντίθετα, ό λαός του Θεού στη Βίβλο παραλαμβάνει την περι Θεού ιδέα όχι από την παρατήρηση της φύσης, αλλά μέσω μίας σειράς ιστορικών έμπειριών που έγγράφονται άναλλοίωτα στη συλλογική μνήμη. Η σχέση του ανθρώπου με τόν Θεό έγκαταλείπει τη διάσταση της φύσης και του κόσμου, για να ένσωματωθει στη διάσταση της *ιστορίας*.

4. Για την άνάλυση που ακολουθει βλ. ένδεικτικά τó δοκίμιο του EMMANUEL LEVINAS *Desacralization and Disenchantment* στο LEVINAS EMMANUEL, *Nine Talmudic Readings*, transl. Annette Aronowics, Indiana University Press, 1990, σ. 136-160. VATTIMO GIANNI, *Belief*, transl. Luca D’Isanto and David Webb, Stanford University Press, 1999. DE BENOIST ALAIN, *Παγανιστική ιερότητα και ιουδαιοχριστιανική άνιέρωση του κόσμου*, περιοδικό Ίνδικτος τχ. 9, Καλοκαίρι 1998, σ. 65-83 και τó δοκίμιο του STANLEY HAUERWAS, *The State of the Secular: Theology, Prayer, and the University*, που περιέχεται στο βιβλίο του *The State of the University*, Blackwell Publishing, 2007, π. 165-186.

Ἔτσι ἐκεῖ πού ὁ παγανισμός οἰκοδομοῦσε γέφυρες καί σχέσεις ἀνάμεσα στό ἱερό καί τόν κόσμο, ἡ βιβλική παράδοση δημιουργοῦσε χάσματα, ἀπαγορεύοντας στόν ἄνθρωπο νά τὰ ὑπερβεῖ. Αὐτό βέβαια δὲ σήμαινε πὼς ὁ Θεὸς δὲν εἶχε μία σχέση μεθέξεως μὲ τόν κόσμο. Ἐπειδὴ ἀκριβῶς ὅλα «μετέχουν» στόν Θεό, δὲν μποροῦν νά νοηθοῦν ὡς αὐτόνομες ὑπάρξεις ἢ ὀντότητες, ἀλλὰ μόνο ὡς δῶρα, καί μάλιστα δῶρα ἐνδεχομενικά, πού θὰ μποροῦσαν καί νά μὴν ὑπάρχουν. Τὸ τελικὸ συμπέρασμα αὐτῆς τῆς θεώρησης εἶναι πὼς ἡ βιβλικὴ ἀποκάλυψη ἀναλαμβάνει τὸ ἔργο τῆς καταπολέμησης καί κατάργησης τῆς «μαγικῆς» ἔννοιας τοῦ ἱεροῦ μὲ τίμημα τῆς δυνατότητα ἐμφάνισης τοῦ νεωτερικοῦ ἀθεϊσμοῦ, ἀρχικά ὡς φιλοσοφικῆς δυνατότητας καί ἐν τέλει ὡς ὀδυνηρῆς ἱστορικῆς πραγματικότητας.

Ἐμφανίστηκε ὅμως καί μία τρίτη, ἐνδιάμεση, ἐκδοχὴ πού ὑποστήριξε πὼς τὸ «κοσμικό» (secular) ὑπῆρξε ἀρχικά μία ἔννοια ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὸν χριστιανικὸ κόσμο, καθὼς δήλωνε τὸ χρόνο τῆς ἱστορικῆς διαδοχῆς ἀνάμεσα στὴν Πτώση καί τὴν Παρουσία (saeculum). Γιὰ τοὺς χριστιανούς ὁ χρόνος αὐτὸς ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα μίας συνύφανσης ἀνάμεσα στόν ἀνθρώπινο χρόνο πού χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἀναγκαιότητα, τὴ σχέση αἰτίου-αἰτιατοῦ, καί σὲ ἕναν ἄλλο χρόνο, αὐτὸν πού στὴ θεολογικὴ γλῶσσα ὀνομάζεται *αἰωνιότητα*. Ἡ εἰσβολὴ αὐτῆ τῆς αἰωνιότητας μέσα στόν ἀνθρώπινο χρόνο λαμβάνει ἀπὸ μὴ μορφή μὲ τὴ δημιουργία τῆς Ἐκκλησίας, ἐνὸς λαοῦ πού πιστεύει πὼς ἡ ἱστορία δὲν εἶναι ἡ ἀπλὴ ἀλληλοδιαδοχὴ ἰσότητων γεγονότων, ἀλλὰ θεωρεῖ πὼς τὸ ἀποφασιστικὸ γεγονὸς πού καθορίζει τὴν πορεία τοῦ κόσμου ἔχει ἤδη συμβεῖ: ὁ Χριστὸς ἔχει ἀναστηθεῖ καὶ αὐτὸ προδηλώνει τὴ νέα δημιουργία πού ἀπεργάζεται ὁ Θεός. Κι αὐτὴ ἡ πίστη δὲν ἐξαντλεῖται στὸ χῶρο τῶν πεποιθήσεων, ἀλλὰ ὀδηγεῖ στὴ δημιουργία ἐνὸς λαοῦ πού διαμορφώνει τὴ ζωὴ του σύμφωνα μὲ αὐτὴν τὴν πίστη, ἐνὸς λαοῦ πού ἡ ζωὴ του φέρει τὰ σημάδια τῆς δημιουργίας πού ἔρχεται. Ἔτσι πίσω ἀπὸ τὴν ἤδη ἀναφερθεῖσα φράση γιὰ τὸ «κοσμικό» πού ἀρχικά δὲν ὑπῆρχε, κρύβεται ἡ πολεμικὴ αἰχμὴ γιὰ ἕνα «κοσμικό» πού ἀντικατέστησε τὴ χριστιανικὴ θεώρηση τοῦ «κοσμικοῦ» καί τέθηκε ἀμετάκλητα στὴν ὑπηρεσία, ὄχι πια τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ τοῦ νεωτερικοῦ Κράτους καί τῆς ἐπιθυμίας του νά ἀφομοιώσει καί νά ποδηγήσει βίαια τὴν κοινωνία θέτοντας στὸ περιθώριο κάθε ἄλλη ἐναλλακτικὴ προοπτικὴ.

Οἱ τρεῖς αὐτὲς θεωρήσεις, ὅσο διαφορετικὲς καὶ ἂν φαίνονται, μοιράζονται ἀπὸ κοινοῦ μία διαπίστωση. Ἄν ξεπεράσουμε τὸν ἰδιαίτερο θυμικὸ τόνο πού τίς διακατέχει, δυσφορία γιὰ τὸ παρὸν καί νοσταλγία γιὰ τὸ παρελθὸν τὴν πρώτη, ἀπελευθερωτικὴ ἐπιθυμία γιὰ γνησιότητα καί διακινδύνευση τὴ δεύτερη,

ρεαλιστική ἀποτίμηση τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης καὶ γενναία ὑπεράσπιση τῆς ἐπιστημολογικῆς προτεραιότητος τοῦ Εὐαγγελίου τὴν τρίτη, ἀναγνωρίζουν ἐξίσου πὼς ἡ ἐκκοσμίκευση ὑπῆρξε μία διαδικασία πού ἄλλαξε τὸν κόσμο. Ἐκκλησία καὶ κοινωνία πλέον δὲν ταυτίζονται καὶ οἱ χριστιανικὲς κοινότητες ἀποτελοῦν ὄλο καὶ πῶς συχνὰ νησίδες σὲ ἓναν κόσμο πού ἔχει ἀπολέσει τὴ χριστιανικὴ του ταυτότητα.

Ἡ συρρίκνωση αὐτὴ γεννᾷ ἓναν μεγαλύτερο κίνδυνο, αὐτὸν τοῦ συμβιβασμοῦ τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου. Στὴν περίπτωση αὐτὴ ἡ Ἐκκλησία, συχνὰ ἀνεπίγνωστα, καθορίζει τὴν ποιμαντικὴ τῆς ἀκολουθώντας τὰ θελήματα καὶ τὶς ἐπιθυμίες τοῦ κόσμου, ἀποψιλώνει τὸν κηρυγματικὸ τῆς λόγο ἀπὸ ὅ,τιδήποτε θὰ ἔκανε τὸν κόσμο ἐνδεχομένως νὰ ἐκφράσει τὴ δυσπιστία του. Ἔτσι ὁ ἀθεϊσμός μπορεῖ πιά καὶ ἐμφιλοχωρεῖ μέσα στὴν ἴδια τὴν Ἐκκλησία, γιὰ τὴν ὁποία ὁ Θεὸς ἔχει ὄλο καὶ λιγότερη σημασία, καθὼς τὸ ἔργο τῆς ἐστιάζεται πιά στὴ δημιουργία γιγάντων ναῶν, γραφειοκρατικῶν ἐνοριῶν καὶ ἰδρυμάτων (ἐκκλησιαστικὴ διοίκηση), στὴν ἀνακούφιση τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὸ ἄγχος πού τοὺς γεννᾷ ὁ ἀκόρεστος καταναλωτισμὸς καὶ ἡ ὑλοφροσύνη τους (ποιμαντικὴ φροντίδα), στὴν παρουσίαση ἑνὸς γλυκεροῦ Ἰησοῦ πού δὲν κρίνει, ἀλλὰ καὶ δὲν μπορεῖ νὰ σώσει κανέναν (κῆρυγμα), στὴν ἐξωτερικὰ μεγάλοπρεπη, χωρὶς οὐσιαστικὴ ὁμως μετοχή, σχέση μὲ τὸν Θεό (λατρεία)⁵.

Στὴ δική μας συζήτηση θὰ ἐστιάσουμε κυρίως σὲ αὐτὴ τὴ συνέπεια τῆς ἐκκοσμίκευσης, πού καταλήγει στὴν προοπτικὴ μίας ζωῆς *σάν νὰ μὴν ὑπάρχει Θεός*, καὶ ἰδίως στὰ ἐμπόδια, ἀλλὰ καὶ τὶς προκλήσεις πού παρουσιάζει γιὰ τὴ σύγχρονη ποιμαντικὴ. Ἡ γέννηση αὐτῆς τῆς προοπτικῆς ἔχει μακρὰ ἱστορικὴ διαδρομὴ καί, ὄντας ἡ μετάφραση τοῦ λατινικοῦ *et si Deus non daretur*, ἔλκει τὴν καταγωγὴ τῆς ἀπὸ τὴ σκέψη τοῦ Grotius καὶ τὶς ἀπόψεις του γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς φυσικοῦ δικαίου πού καθορίζει τὰ θέματα περὶ ἰδιοκτησίας καὶ κυριαρχίας ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ βούληση τοῦ Θεοῦ (μὲ ἄλλα λόγια *σάν νὰ μὴν ὑπάρχει Θεός*)⁶. Ἡ κατάληξή τῆς εἶναι ἡ σημερινὴ πεποίθηση πὼς ὁ δημόσιος βίος, μὲ ὅ,τι αὐτὸς συμπεριλαμβάνει, πολιτικὴ, οἰκονομία, ἠθικὴ σκέψη καὶ βιοηθικὸ προβληματισμὸ, παιδεία κ.λπ., ὀφείλει νὰ πορευεῖται ἀνεπηρέαστος ἀπὸ κάθε θεολογικὸ προβληματισμὸ, κάνοντας τὴν ἐκκλησία ἀρωγὸ τῆς ἰδιωτικῆς

5. Βλ. HAUERWAS STANLEY and WILLIMON WILLIAM H., *Resident Aliens. Life in the Christian Colony*, Abingdon Press 1989, p. 94-95.

6. MILBANK, *ibid.*, p. 10.

σφαίρας και μόνο.

Τò γεγονός πώς ή σαρωτική πλειοψηφία τών ανθρώπων στο σύγχρονο δυτικό κόσμο, τής ὀρθόδοξης Ἑλλάδος συμπεριλαμβανομένης, λειτουργεῖ στήν πράξη σάν νά μὴν ὑπάρχει Θεός, πιστεύουμε πὼς θὰ πρέπει νά γίνει τὸ κατεξοχὴν ἀντικείμενο προβληματισμοῦ καὶ παρέμβασης γιὰ τὴ σύγχρονη χριστιανικὴ ποιμαντική. Ἄν μέχρι τώρα κυριαρχοῦσε ἡ μέριμνα γιὰ τὶς πεποιθήσεις τών πιστῶν, ἡ ἀπολογητικὴ ὑπεράσπιση τής ὑπαρξης τοῦ Θεοῦ, μὲ ἄλλα λόγια τὸ ἐνδιαφέρον ἐστιαζόταν στὸ πὼς οἱ ἄνθρωποι ἀντιλαμβάνονται τὸν ἑαυτό τους, τὸ βλέμμα πρέπει τώρα νά ἐστιαστεῖ πρωτίστως στὸ πεδίο τής πράξης, στὸ πὼς ζοῦν οἱ ἄνθρωποι. Στὸ βαθμὸ ποῦ θὰ τὸ ἐπιχειρήσουμε, θὰ διαπιστώσουμε πὼς ὁ σημερινὸς χριστιανὸς ζεῖ συχνὰ πρακτικὰ ὡς ἄθεος, κινδυνεύοντας ἅμεσα νά ἀκούσει τὸν Χριστὸ νά τοῦ ἀπευθύνει προσωπικὰ τὰ γνωστὰ λόγια: «οὐ πᾶς ὁ λέγων με Κύριε Κύριε εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλεία τοῦ Θεοῦ». Ἡ χριστιανικὴ πνευματικὴ παράδοση μὲ τὴν εὐαγγελικὴ τῆς ἀπλότητα εἶχε ἀπὸ νωρὶς ἀντιληφθεῖ αὐτὸ ποῦ ἡ σύγχρονη φιλοσοφία ἀνέλυσε καὶ ἀποτύπωσε μὲ τὸ δικὸ της περίτεχνο λεξιλόγιο. Ὅτι, δηλαδή, ἡ αὐτοκατανόηση τών ἀνθρώπων ἀποδεικνύεται ἐξαιρετικὰ πολὺπλοκὴ καὶ ἐννοιολογικὰ ἀπρόσιτη, ἀντίθετα μὲ τὸ ἐπίπεδο τής πράξης ποῦ στὸν πραγματικὸ κόσμο ὠθεῖται σὲ λίγο ἢ πολὺ ἀναγνωρίσιμες κατευθύνσεις ποῦ μόνο συμβολικὴ σχέση ἔχουν μὲ τὰ τεκταινόμενα στὸ χῶρο τής συνείδησης⁷.

Συνειδητοποιώντας τὰ ἐμπόδια ποῦ θέτει ἡ ἐκκοσμίκευση

Οἱ ἐξελίξεις τών τελευταίων δεκαετιῶν στὸ δυτικὸ κόσμο πυροδότησαν μίαν εὐφορία στυλὸς κὸλπους τῆς Ἐκκλησίας στὸ βαθμὸ ποῦ ἀναδείκνυαν τὸ φαινόμενο μίας ἀναζωπύρωσης τῆς θρησκευτικότητας στὸν δυτικὸ κόσμο. Ἐνάντια στὶς Κασσάνδρες, ποῦ στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ αἰῶνα προεξοφλοῦσαν τὴ σταδιακὴ ἐξαφάνιση τῆς θρησκείας ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἐκκοσμίκευσης καὶ τῆς προϊούσας ἀπομάγευσης τοῦ κόσμου, οἱ πάσης φύσεως κοινωνικοὶ ἀναλυτὲς μιλοῦν πλέον γιὰ τὴν δυναμικὴ ἐπιστροφή τοῦ Θεοῦ. Ποιὸς Θεός, ὅμως, ἦταν αὐτὸς καὶ ποιά τὰ χαρακτηριστικὰ τών πιστῶν του; Παρακάτω θὰ ἀναφερθοῦμε σὲ

7. ΚΟΝΔΥΛΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, *Μελαγχολία καὶ πολεμικὴ, μετάφρ. Μιχάλης Παπανικολάου*, Θεμέλιο, 2002, σ. 193.

χαρακτηριστικά τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου πού εἶναι ἀπό καιρό καί μέ ἔντονο τρόπο ὀρατά καί στήν ἑλλαδική πραγματικότητα, χαρακτηριστικά πού δημιουργοῦν ἰδιαίτερα προσκόμματα στήν ποιμαντική ἐργασία τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ θεραπευτική προσδοκία

Ἡ σύγχρονη θρησκευτική ἀναζήτηση τοῦ δυτικοῦ ἀνθρώπου χαρακτηρίζεται σέ μεγάλο βαθμό ἀπό αὐτό πού ὀνομάστηκε *θεραπευτική προσδοκία*. Τό φαινόμενο αὐτό γεννήθηκε ἀρχικά μέσα στό περιβάλλον τῶν θρησκευτικῶν σεκτῶν γιά νά κατακλύσει στή συνέχεια κάθε θρησκευτική καί ἐκκλησιαστική κοινότητα. Ἀναφερόμαστε ἐδῶ στήν περίπτωση ἐκείνη πού οἱ πιστοί προσέρχονται σέ μία θρησκευτική κοινότητα ὄχι μέ κριτήριο τήν ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας, ἀλλά μέ τήν ἐπιθυμία νά αισθανθοῦν ψυχική εὐφορία, νά ἀποτινάξουν ἀπό πάνω τους τό βάρος τοῦ ἄγχους καί τῆς ὑφέρουσας κατάθλιψης, νά νοιώσουν ἑναρμονισμένοι μέ τόν κόσμο καί τό σύμπαν⁸. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ὡς πιστά τέκνα τῆς ἐποχῆς τους, κινοῦνται πέραν τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ, τὰ ὁποῖα τώρα δέν ἔχουν ἀντικειμενική ἰσχὺ, ἀλλά ἀνάγονται σέ σχετικές ἀνθρώπινες ἐπινοήσεις. Καί μόνο ἡ ἀναφορὰ στήν ἔννοια τῆς ἀλήθειας θεωρεῖται πλέον ἀλαζονεία καί ἀσύγνωστη διάθεση βίαιης ἐπιβολῆς ἑνός κυριαρχικοῦ λόγου μέσα σέ αὐτόν τόν κόσμο τῆς πολιτικῆς ὀρθοφροσύνης (political correctness).

Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος δέν κατατρέχεται ἀπό ἐνοχή, γιὰτί ἀδυνατεῖ νά εὐθυγραμμίσει τό βίο του μέ κάποιον ὑπερκείμενο καί δεσμευτικό Νόμο, ἀλλά ἀπό ἀγωνία καί ἄγχος, γιὰτί ἀδυνατεῖ νά διακρίνει κάποιο νόημα σέ ὅ,τι κάνει. Ζεῖ στό ἀπόλυτο τώρα, χωρίς τόν ὀρίζοντα τοῦ μέλλοντος καί μέ ἰσχνό ἔως μηδενικό ἐνδιαφέρον γιά τό παρελθόν. Ἡ ἔννοια τῆς παράδοσης συνιστᾶ γ' αὐτόν μία δέσμευση, τήν ὁποία εὐφρόσυνα ἀποτινάξει ἀπό πάνω του. Τό κυρίαρχο πάθος συνίσταται στό νά ζεῖς γιά τή στιγμή, ἐπικεντρωμένος στόν ἑαυτό σου, ἀδιαφορώντας γιά προγόνους καί ἀπογόνους, χωρίς τήν αἴσθηση τῆς ἱστορικῆς συνέχειας, τήν αἴσθηση ὅτι ὡς ἄνθρωποι ἀνήκουμε σέ μία διαδοχὴ γενεῶν πού ἐκκινοῦν ἀπό τό παρελθόν καί προεκτείνονται στό μέλλον⁹.

8. Βλ. ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ, *Ὁ Θεός στήν πόλη*. Δοκίμια γιά τή θρησκεία καί τήν πολιτική, Βιβλιοπωλεῖο τῆς Ἐστίας, 2002, σ. 35.

9. Βλ. ΛΑΣ ΚΡΙΣΤΟΦΕΡ, *Ἡ κουλτούρα τοῦ ναρκισσισμοῦ*, μετάφρ. Βασίλης Τομανᾶς, Νησίδες, χ.χ. σ. 18-19, 26.

Τὸ πρόβλημα ἐντείνεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ θεραπευτὲς ποὺ γίνονται σήμερα δημοφιλεῖς, συχνότατα ἐπιφανειακοὶ ἐκλαϊκευτὲς τῆς ψυχαναλυτικῆς παράδοσης, ἐσιάζουν τὴν παρέμβασή τους στὴν ἐκπλήρωση τῶν συναισθηματικῶν ἀπαιτήσεων τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ἐνδεχόμενον νὰ ἐνθαρρυνθεῖ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος νὰ ὑποτάξει τὶς ἀνάγκες του καὶ τὰ ἐνδιαφέροντά του σὲ αὐτὰ ἐνὸς ἄλλου ἀνθρώπου, ἀκόμα καὶ τῶν πιὸ κοντινῶν καὶ «ἀγαπητῶν», ἢ σὲ μία παράδοση ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του εἶναι συνήθως ἐκτὸς συζήτησης. Ἡ ἀγάπη ὡς θυσία καὶ προσφορά, τὸ νόημα ὡς ὑποταγὴ σὲ μία πίστη ποὺ μᾶς ὑπερβαίνει, κρίνονται ὡς ἀφόρητα καταπιεστικές, προσβλητικές γιὰ τὸν κοινὸ νοῦ καὶ ἐπιζήμιες γιὰ τὴν προσωπικὴ εὐημερία τοῦ ἀνθρώπου ἐπιλογές.

Ἡ προβληματικὴ αὐτὴ ἀναπτύσσεται ἐδῶ, γιὰτὶ οἱ συνθήκες ποὺ δημιουργεῖ ἡ θεραπευτικὴ προσδοκία δὲν ἐξαντλοῦνται στὸ ντιβάνι τοῦ θεραπευτῆ, ἀλλὰ εἰσβάλλουν, μὲ ἰδιαίτερη μάλιστα ἐνταση, καὶ στοὺς ναοὺς τῶν σύγχρονων ἐνοριῶν. Ὁ σημερινὸς ἱερέας ποὺ θεωρεῖ ὡς βασικὴ ἐργασία του τὴν ἐν Χριστῷ συνάντησιν μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ σκύβει ἐνώπιον τῶν προβλημάτων τους μὲ ποιμαντικὴ πρόθεσιν, ἔρχεται ἀντιμέτωπος μὲ σχεδὸν ἀνυπέροβλητες δυσκολίες. Πλεῖστοι ὅσοι χριστιανοὶ ποὺ προσέρχονται σήμερα στὴν Ἐκκλησίαν ζητώντας τὶς εὐχές, τὶς ἀγιαστικὰς πράξεις καὶ τὰ μυστήρια εἶναι ἰδιαίτερα ἀμφίβολο ἂν ἔχουν συνειδητοποιήσει τί ζητοῦν. Ἡ βάπτισιν καὶ ὁ γάμος γίνονται ἐκφράσεις τοῦ σύγχρονου, ἔντονα καταναλωτικοῦ, κοινωνικοῦ βίου καὶ ὄχι μυστήρια ποὺ ὀδηγοῦν σὲ συνάντησιν μὲ τὸν Θεόν. Ἡ ἐξομολόγησιν καταλήγει νὰ βιώνεται ὡς ψυχικὴ ἀποφόρτισιν, ἔκφρασιν παραπόνων ἐναντι τῶν πάντων, τοῦ Θεοῦ συμπεριλαμβανομένου, ἀναζήτησιν ἀνακούφισιν καὶ συναισθηματικῆς πλήρωσιν. Ἡ μετοχὴ στὴν Εὐχαριστία ἀποτελεῖ ἔθιμον καὶ ταυτόχρονα δικαίωμα, ποὺ οὐδόλως σχετίζεται μὲ τὸν ἐν γένει πνευματικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἀγιασμός, τὸ εὐχέλαιον καὶ οἱ ὑπόλοιπες εὐχές τοῦ Εὐχολογίου θυμίζουν μαγικὰς τελετὰς ποὺ ὀφείλουν νὰ ἔχουν αὐτόματο, λυτρωτικὸ ἀποτέλεσμα, χωρὶς ἀνάληψιν εὐθύνης γιὰ τίποτε, χωρὶς μετάνοια, ὄχι σπάνια ὁ τελευταῖος σταθμὸς τοῦ ἀνθρώπου μετὰ ἀπὸ ἀνάλογες στάσεις στὸν ἀστρολόγον, τὸ μέντιον, τοὺς πάσης φύσεως οἰωνοσκοποὺς. Ὁ σύγχρονος Ἕλληνας δηλώνει βαθιὰ πίστη στὸν Θεόν (ἐνίοτε θὰ δηλώσει ὑπεροπτικὰ στὸν ἱερέα πὼς πιστεύει πιὸ πολὺν καὶ ἀπὸ αὐτόν, φανερόντων τὴ γνώμην ποὺ ἔχει γι' αὐτοὺς ποὺ θεωρεῖ «ἐπαγγελματίες» τῆς «θηρησκείας» καὶ τὸ πόσον λίγο ὑπολογίζει κατὰ βάθος στὴ συνδρομὴν τους), ἀλλὰ ἀδυνατεῖ καὶ νὰ ὑποψιαστεῖ πὼς ὁ Θεὸς του συνήθως δὲν εἶναι ὁ Χριστὸς τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐπικαλεῖται συχνὰ τὸν Θεόν, ἀλλὰ στὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του ζεῖ ὡς νὰ μὴν ὑπάρχει Θεός.

Ἡ θεραπευτικὴ προσδοκία ποὺ καλλιεργήθηκε στὸ χῶρο τῆς ψυχοθεραπείας, ἀλλὰ καὶ τῆς New Age θρησκευτικότητας, κάνει ἤδη φανερὴ τὴν πίεσή της καὶ στὸ χῶρο τῆς ἐλλαδικῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιμαντικῆς. Τὸ Εὐαγγέλιο πιέζεται γιὰ νὰ ἐξομαλυνθεῖ καὶ νὰ προσαρμοσθεῖ πρὸς τὴν ἀνάγκη τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου γιὰ ἓναν Χριστὸ χωρὶς Σταυρό, ποὺ ἀπλῶς κολακεύει τὴ συνείδηση καὶ τὴν αὐτοδικαίωση τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ σχέσεις ποιμένα καὶ ποιμνίου τείνουν νὰ μποῦν κάτω ἀπὸ τὸν ἄστερισμὸ τῆς συναισθηματικότητας καὶ τοῦ ρηχοῦ ψυχολογισμοῦ, ποὺ θεωρεῖ πὼς κάθε ἐπιθυμία εἶναι νόμιμη, ἀρκεῖ νὰ εἶναι εὐλικρινής. Ἀπώτερος σκοπὸς εἶναι κι ἐδῶ ἡ δημιουργία μίᾶ εὐτυχισμένης, ἄνετης καὶ κοινωνικὰ ἐπιτυχημένης ζωῆς, χωρὶς ἀβεβαιότητες καὶ χωρὶς τραγικὸ χαρακτήρα, ποὺ θὰ ὑποστηρίζεται ἀπὸ μίᾶ ἀφρημένη συγχώρηση, τὴν ὁποία ἡ Ἐκκλησία δίνει ἀνεξάρτητα ἀπὸ ὅποιαδήποτε μορφή μετανοίας. Μία ποιμαντικὴ, ποὺ ὅπως προσφυῶς χαρακτηρίστηκε, κάνει τοὺς χριστιανούς τὸ μέλι καὶ ὄχι τὸ ἅλατι τῆς γῆς¹⁰.

Ἡ ἀπουσία κοινότητας – Ἡ ἀδυναμία τοῦ ἀνήκειν

Ἡ σύγχρονη συζήτηση γιὰ τὴν εὐχαριστιακὴ θεολογία στὸν ὀρθόδοξο χῶρο, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνακάλυψη, καὶ μάλιστα σὲ οἰκουμενικὸ πλέον ἐπίπεδο μετὰ τὴ Β΄ Βατικάνειο Σύνοδο, τῆς σημασίας τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐνορίας, ἔγινε ἀφορμὴ γιὰ τὴ συγγραφὴ πολλῶν καὶ γλαφυρῶν σελίδων ποὺ περιέγραφαν, μὲ εἰδυλλιακοὺς συχνὰ τόνους, τὴν πνευματικὴ πληρότητα καὶ εὐφροσύνη ποὺ προξενεῖ ἡ ζωὴ ἐντὸς τῆς κοινότητας.

Ὅποιοι ὅμως βιώνει τὴν πραγματικότητα τῶν σύγχρονων ἐνοριῶν, καὶ ὄχι τὴν ὄνειροφαντασία ποὺ δημιουργεῖ ἡ ἀνάγνωση τέτοιων περιγραφῶν, δὲν θὰ κατέληγε σὲ ἀνάλογα συμπεράσματα. Θὰ συνειδητοποιοῦσε, ἀντίθετα, πὼς ἡ διαδικασία τῆς ἐξατομίκευσης, τὴν ὁποία πυροδότησε ἡ ἐκκοσμίκευση, κάνει τὶς σύγχρονες ἐνορίες πιὸ ἀπρόσωπες παρὰ ποτέ. Ἡ σύγχρονη φιλελεύθερη κοινωνία ἀποξενώνει τοὺς ἀνθρώπους στὸ βαθμὸ ποὺ ἀποθαρρύνει τὶς μακροχρόνιες δεσμεύσεις, καθὼς θεωρεῖ πὼς ἔτσι προστατεύονται καλύτερα τὰ δι-

10. Ἡ φράση προέρχεται ἀπὸ τὸ μυθιστόρημα τοῦ GEORGE BERNANOS, *Τὸ ἡμερολόγιο ἐνὸς Ἐπαρχιακοῦ Ἐφημερίου*, μετάφρ. Ἐλένη Σεμερτζίδου, Ἐκδόσεις Γρηγόρη, 2008, σ. 36, καὶ ἔγινε εὐρύτερα γνωστὴ ἀπὸ ἓνα κήρυγμα τοῦ Helmut Thielicke ποὺ περιέχεται στὸ βιβλίο τοῦ *Life can begin again: Sermons on the Sermon of the Mount*.

καιώματά τους. Όλοι νοιώθουν πιό ἐλεύθεροι καὶ πιό εὐέλκτοι καὶ ἡ κοινω-
νία ἀνάγεται σὲ ἓνα ἀχανὲς super-market τῆς ἐπιθυμίας, στὸ ὅποιο ὁ καθένας
ἐνθαρρύνεται νὰ εἰσέλθει μόνος καὶ νὰ περιπλανηθεῖ ἀποκομίζοντας ὅ,τι θεω-
ρεῖ πὼς ὁ κόσμος τοῦ ὀφείλει.

Οἱ ἔνορίες δὲν μοιάζουν νὰ συνιστοῦν τὶς εὐχαριστιακὲς συνάξεις πού ἀπο-
σκοποῦν στὴ λατρεία τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, οὔτε καλλιεργοῦν στὴν πράξη τὴν
ἀγάπη καὶ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν πάσχοντα ἀδελφό. Θυμίζουν περισσότερο κέ-
ντρα ἐξυπηρετήσεως θρησκευτικῶν ἀναγκῶν, στὰ ὁποῖα οὔτε ὁ ἱερέας οὔτε ὁ
πιστὸς ἐκπλήσσονται πλέον ἀπὸ τὸ γεγονός πὼς δὲν ξέρουν τίποτε ὁ ἓνας γιὰ
τὸν ἄλλο καὶ δὲν ἐπιθυμοῦν καὶ νὰ κάνουν κάτι γιὰ αὐτό. Αὐτὸ πού προέχει
εἶναι νὰ ἐξυπηρετηθεῖ ἡ τρέχουσα ἀνάγκη, νὰ βαπτισθεῖ τὸ παιδί, νὰ ἐκδοθοῦν
τὰ σχετικὰ χαρτιά γιὰ τὸ γάμο καὶ νὰ κανονιστοῦν τὰ σχετικὰ μὲ τὴν τελετὴ, νὰ
γίνει τὸ μνημόσυνο τοῦ ἀγαπημένου νεκροῦ, νὰ κανονισθεῖ ὁ ἀγιασμός ἢ τὸ
εὐχέλαιο, νὰ γίνει ἡ δωρεὰ καὶ νὰ ἀναγραφεῖ κάπου στὸ ναὸ τὸ ὄνομα τοῦ δω-
ρητῆ. Τὸ τί νοηματοδοτεῖ ὅλες αὐτὲς τὶς πρακτικὲς, τί τὶς συνέχει, πὼς ἐνσωμα-
τώνονται μέσα στὸν γενικὸ ἐκκλησιαστικὸ βίο, ἀλλὰ καὶ στὴν προσωπικὴ πο-
ρεία τοῦ κάθε χριστιανοῦ, εἶναι ἓνα ἐρώτημα πού δὲν τίθεται σχεδὸν ποτέ. Τὶς
σπάνιες μάλιστα φορὲς πού ἐμφανίζεται ὡς ἀπορία ἀπὸ τὴ μεριά τοῦ ἱερέα,
ἀντιμετωπίζεται μὲ ὀλοφάνερη ἐκπληξη καὶ ἀμηχανία ἀπὸ τὴ μεριά τῶν
πιστῶν. Ἡ ἐνορία καταλήγει νὰ θυμίζει γραφειοκρατικὸ μηχανισμό καὶ ὁ ἐφη-
μέριος ἀσυναίσθητα λειτουργεῖ βάσει κανονισμῶν (π.χ. στὸ αἴτημα τοῦ ἐνορί-
τη: «Θὰ ἤθελα νὰ βαπτίσω τὸ παιδί μου», ἀπαντᾷ: «Ποῦ μένετε; Ἔχετε μαζί
σας τὴ ληξιαρχικὴ πράξη γεννήσεως»). Τείνει νὰ ἀνατρέχει σὲ ἐγκύκλια σημει-
ώματα καὶ ἐνεργεῖ ἀναλόγως ἢ ἀπλῶς ἀκολουθεῖ τὸ ἐθιμικὸ δίκαιο, τὴν παγιω-
μένη πρακτικὴ πού τοῦ δίδαξαν οἱ προκάτοχοί του.

Ὁ σύγχρονος χριστιανὸς ἀπὸ τὴ μεριά του δὲν συνειδητοποιεῖ τί σημαίνει
νὰ ἀνήκει σὲ μία κοινότητα. Στὶς μέρες μας γίνεται περιστασιακὰ συζήτηση
γιὰ τὴν ἀναζωπύρωση τοῦ χαρίσματος τῶν λαϊκῶν καὶ τὴ συμμετοχὴ τους στὴν
ἐνοριακὴ ζωὴ, ἡ πραγματικότητά φανερώνει ὅμως πὼς ὅλο καὶ περισσότερο οἱ
σημερινοὶ χριστιανοὶ εἶναι ἀπρόθυμοι νὰ ἀναλάβουν συγκεκριμένες εὐθύνες
ἐντὸς τῆς ἐνορίας. Ἱερεῖς καὶ πιστοὶ συμφωνοῦν σιωπηρὰ πὼς τὸ ἐνοριακὸ
ἔργο, σὲ ὅλες τὶς ἐκφάνσεις του, ἀποτελεῖ ἀρμοδιότητα τοῦ ἱερέα (πού πληρώ-
νεται ἄλλωστε γιὰ αὐτή). Ἡ ἐνορία, ὅπως καὶ γενικότερα ἡ Ἐκκλησία, κατα-
λήγει ἔτσι νὰ θυμίζει προβληματικὴ ΔΕΚΟ πού ἀγωνίζεται ἐν μέσῳ ἀντιξοότη-
των νὰ προσφέρει τὶς ὑπηρεσίες της στοὺς πολίτες.

Θὰ κλείσουμε τὴν ἐνότητα αὐτὴ μὲ μία ἐνδεικτικὴ παρατήρηση καὶ ἓνα εὐγλωττο παράδειγμα. Ἐὰς ἀναλογιστοῦμε τὴ βραδιά τῆς Ἀναστάσεως, τῆς γιορτῆς ποὺ θεωρητικὰ συνιστᾶ τὸ κέντρο ποὺ νοσηματοδοτεῖ τὸ χριστιανικὸ βίον, τῆς γιορτῆς ἀπὸ τὴν ὁποία πηγάζει ἡ ἐν ἡμῖν ἐλπίδα, καὶ ἄς ἀναρωτηθοῦμε πῶς ἐπιλέγουν νὰ τὴν ζήσουν οἱ περισσότεροὶ χριστιανοὶ τῆς πατρίδας μας. Μακριὰ συνήθως ἀπὸ τὴν ἐνορία τους, προσέρχονται γιὰ λίγο (γιὰ πόσο ἀκόμη;) στὴν ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ ἢ τοῦ ἐξοχικοῦ τους, καὶ ἐγκαταλείποντας τὴν ἀναστάσιμη λειτουργία κομίζουν στὸ σπίτι τους ἓνα φῶς ποὺ δὲν γνωρίζουν ἀπὸ ποῦ πηγάζει καὶ πῶς φωτίζει τὶς ζωές τους, γιὰ νὰ καταλήξουν γρήγορα στὸ τραπέζι, γύρω ἀπὸ τὸ ὁποῖο συνωστίζεται ἡ εὐρύτερη βιολογικὴ οἰκογένεια. Τὸ γεγονός πῶς αὐτὴ ἡ κατάσταση ἐξαίρεται ἀκόμη στὶς μέρες μας ὡς *Πάσχα Ρωμαίικο*, ἀκόμη καὶ ἀπὸ ἐκκλησιαστικὸς κύκλους, δείχνει πόσο ἔχει λησμονηθεῖ ἡ αἴσθησις ὅτι οἱ χριστιανοὶ συγκροτοῦν μίαν ἄλλη οἰκογένεια, ποὺ ξεπερνᾶ μὲ τὴ Χάρη τοῦ Πνεύματος αὐτὴν τοῦ αἵματος.

Τὸ παράδειγμα ἀναφέρεται στὸ τί μπορεῖ νὰ σημαίνει μετοχὴ σὲ μία κοινότητα καὶ ὑπὸ ποιὲς προϋποθέσεις νοεῖται, εἶναι δὲ τόσο εὐγλωττο ποὺ παρατίθεται σχεδὸν ἀσχολίαστο. Ἐνας διάσημος ἀμερικανὸς προτεστάντης θεολόγος, καθηγητὴς σὲ μεγάλο πανεπιστήμιο, ἀναζητᾶ γιὰ τὸν ἑαυτό του μίαν ἐκκλησιαστικὴ κοινότητα στὴν ὁποία νὰ ἐνταχθεῖ. Μετὰ ἀπὸ διάφορες ἀπογοητευτικὲς ἐμπειρίες καταλήγει σὲ μίαν μικρὴ κοινότητα ποὺ δὲν ἀριθμεῖ πάνω ἀπὸ ὀγδόντα συνολικὰ μέλη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ μισὰ περίπου μαζεύονται κατὰ μέσο ὄρο στὴν κυριακάτικη λειτουργία. Ὁ ναὸς τῆς κοινότητος βρίσκεται σὲ μίαν ὑποβαθμισμένη συνοικία τῆς πόλης, γεμάτη ἀνεργούς καὶ φτωχοὺς ἐργάτες, ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι μαῦροι. Ἡ ἐνότητα καὶ ἡ ἐγκαρδιότητα αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἐνσαρκώνουν μὲ τὴ ζωὴ τους τὴν ἐλπίδα γιὰ τὴν ὁποία μιλᾷ τὸ Εὐαγγέλιο σὲ μίαν πόλη ποὺ πνίγεται ἀπὸ τὴν ἀγωνία γιὰ τὸ αὐριο, συγκινεῖ τόσο τὸν θεολόγο-καθηγητὴ, ποὺ ὕστερα ἀπὸ ἔξι μῆνες συνεχοῦς παρουσίας ζητᾶ ἀπὸ τὸν πάστορα τῆς κοινότητος νὰ γίνῃ μέλος τῆς. Ὁ πάστορας αὐτῆς τῆς ἀσήμαντης ἐνορίας, ἀπόφοιτος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Yale ποὺ βρίσκεται γιὰ κάποιους λόγους ὑπὸ ἐκκλησιαστικὴ δυσμένεια, συναινεῖ, ἀλλὰ δὲν συγκινεῖται, οὔτε νοιώθει κολακευμένος ἀπὸ τὴ συγκυρία. Ἀντίθετα, θέτει ὡς προϋπόθεσις τῆς ἐνταξίσεως τὸν ὄρο ὁ καθηγητὴς νὰ παρακολουθήσῃ τὸν σχετικὸ κατηχητικὸ κύκλο ποὺ ὀργανώνει ἡ ἐνορία γιὰ τὰ ὑποψήφια μέλη τῆς καὶ πρόκειται νὰ ξεκινήσῃ ἄμεσα. Ὁ καθηγητὴς ποὺ διδάσκει θεολογία τοὺς γόνους τῆς ἀμερικανικῆς ἐλίτ ὅχι μόνον δὲν προσβάλλεται ἀπὸ τὸν ὄρο, ἀλλὰ τὸν ἀποδέχεται μὲ μεγάλη χαρὰ καὶ παρακολουθεῖ τὰ μαθήματα ἐπὶ

ένα έτος. Όταν μετά από χρόνια θα δεχθεί πρόταση να διδάξει σε άλλο πανεπιστήμιο με ακόμη μεγαλύτερο κύρος και καθώς βρίσκεται σε δίλημμα, θα θέσει ως τελικό κριτή της απόφασής του το πλήρωμα της ένορίας του. Ο θεολόγος αυτός που πέρασε από δοκιμασία προκειμένου να γίνει δεκτός ως μέλος σε αυτή την ανθρώπινως άσημαντη και υποβαθμισμένη ένορία θα ανακηρυχθεί από το Time το 2001 ως ο σημαντικότερος εν ζωή άμερικανός θεολόγος¹¹.

Άκολουθώντας την άτζέντα του κόσμου

Προσπαθώντας να βάλει σε τάξη το χαοτικό πλήθος των νέων δεδομένων ο σύγχρονος άνθρωπος καταφεύγει στις θετικές και ανθρωπιστικές έπιστήμες. Αυτό όμως που δέ γίνεται συνήθως σαφές είναι το γεγονός πως οί έπιστήμες αυτές είναι συχνότατα, ακόμη και οί θετικές, πολύ λιγότερο αξιολογικά ελεύθερες από όσο θέλουν να πιστεύουν και να διατυμπανίζουν προς τα έξω. Οί μακρές, τεχνικές και ένιοτε δυσνόητες, ακόμα και για το μέσο μορφωμένο άνθρωπο, σύγχρονες διαμάχες για το έπιστημολογικό status των έπιστημών αποκαλύπτουν την, αν μη τί άλλο, προβληματική θεμελίωσή τους. Η δυνατότητα να δημιουργηθεί έπιστήμη και φιλοσοφία με *θέα από τό πουθενά* μοιάζει πλέον σι-σύφειο έργο.

Ο θεολογικός και έκκλησιαστικός χώρος, όμως, αγνοώντας εν πολλοίς τις σχετικές συζητήσεις στο χώρο της έπιστημολογίας, υποκύπτει συχνά-πυκνά στις γνωστικές άξιώσεις των έκκοσμικευμένων έπιστημών που προέρχονται από το σύγχρονο έκκοσμικευμένο πανεπιστήμιο. Ο βασικός κίνδυνος για την Έκκλησία είναι να άσπαστεί και αυτή με τη σειρά της την άποψη της έκκοσμικευμένης έπιστήμης, πως ό τρόπος που εξέλισσονται σήμερα οί ανθρώπινες κοινωνίες και εν γενει ό τρόπος που η έπιστήμη περιγράφει τά ανθρώπινα πράγματα, είναι άναπότρεπτος, δεσμευτικός και άναγκαστικός και όλοι, ως εκ τούτου, θα πρέπει να κλίνουν γόνυ σ' αυτόν. Κάθε άλλη προοπτική μοιάζει καταδικασμένη σε άποτυχία και θα πρέπει να νοείται ως άναχρονιστική έμμογή.

Η όρατή κατάληξη αυτής της πορείας είναι να γίνει η άτζέντα του κόσμου άτζέντα της Έκκλησίας. Αντί η Έκκλησία να ύπηρετεί τη μεταμόρφωση του

11. Βλ. HAUERWAS STANLEY, *Hannah's Child. A Theologian's Memoir*, Eerdmans, 2010, σ. 140.

κόσμου μέσα ἀπὸ τὸν ἐγκεντριισμό τῆς βιβλικῆς ἱστορίας, καταλήγει νὰ κάνει τὴν ἱστορία τοῦ κόσμου δική της ἱστορία. Ἄσυναίσθητα διολισθαίνει ἔτσι στὴ θλιβερὴ κατάσταση νὰ ὑπηρετεῖ ὄχι τὸ σχέδιο τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου, ἀλλὰ ὑποθέσεις τοῦ κόσμου τούτου. Καὶ εἴτε ὑπηρετεῖ ἔθνη σὲ ἀναζήτηση ταυτότητας εἴτε κοινωνικὲς ἔλιτ πού ἐπιδιώκουν ἐξουσία καὶ αὐτοδικαίωση εἴτε τὴ φιλελεύθερη οἰκονομία τῆς ἀγορᾶς μὲ τὴν ἀγριότητα πού τὴν χαρακτηρίζει εἴτε τὴν φυγὴ σὲ ιδιωτικὸς παραδείσους αὐτοεκπλήρωσης καὶ «καταναλωτικῆς» πνευματικότητας εἴτε λαμβάνει συντηρητικὰ εἴτε προοδευτικὰ προσωπεῖα, ἔχει προδώσει τὴν ἀποστολή της στὸν κόσμο.

Μὲ ἀνάλογο τρόπο ἀλλοιώνεται καὶ ὁ ρόλος τοῦ ποιμένα. Ἀντλώντας πρότυπα ὄχι ἀπὸ τὴ βιβλικὴ καὶ πατερικὴ παράδοση, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν περιβάλλουσα πολιτισμικὴ κατάσταση ὁ ἱερέας ἀπὸ διάκονος τῶν μυστηρίων καὶ ποιμένας ψυχῶν ἀρχίζει καὶ θυμίζει ὅλο καὶ πιὸ ἔντονα διευθύνοντα σύμβουλο, ψυχοθεραπευτὴ, γκουρου ἢ πολιτικὸ ἀκτιβιστὴ.

Υἱοθετώντας τὴν ἀτζέντα τοῦ κόσμου ἢ θεολογία μπαίνει σὲ ἀπολογητικὴ τροχιά, ὑποκύπτει στὸν πειρασμὸ νὰ προσπαθῆσει νὰ κάνει τὸ εὐαγγέλιο πιστευτὸ στὸν κόσμο. Προσπαθώντας νὰ συσχετίσει τὴν ἀρχαία παράδοση τῆς πίστεως μὲ τὸ νεωτερικὸ κόσμο τῆς δυσπιστίας, προστρέχει στοὺς ἐκάστοτε φιλοσοφικοὺς συρμούς, ὑπαρξιστικούς, ψυχαναλυτικούς, μαρξιστικούς, νεοφιλελεύθερους. Ὅμως στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ δὲ συναντᾶμε τὴν παρουσίαση βασικῶν ιδεῶν περὶ Θεοῦ, κόσμου καὶ ἀνθρωπότητας, ἀλλὰ τὴν κλήση νὰ γίνουμε μαθητὲς Του, μέλη ἐνὸς νέου λαοῦ βασιλέων καὶ ἱερέων (*βασιλειον ἱεράτευμα*). Ἔργο τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι ἔτσι νὰ περιγράψει τὴν πραγματικότητα μὲ ὄρους ἀποδεκτοὺς ἀπὸ τὸν κόσμο, ἀλλὰ νὰ ἀλλάξει τὶς ζωὲς τῶν μελῶν της, νὰ τὶς μετα-μορφώσει ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἐκκλησιαστικῶν διαβεβαιώσεων τοῦ Εὐαγγελίου, ὄχι νὰ ἐξηγήσει τὸ εὐαγγέλιο στὸν κόσμο μὲ ὄρους ἀποδεκτοὺς ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ νὰ δείξει πὼς ὁ κόσμος μπορεῖ νὰ γνωσθεῖ ὀρθὰ μόνον ἂν ὁ Χριστὸς ἀναστήθηκε ἐκ νεκρῶν.

Γιὰ μία σύγχρονη ποιμαντικὴ ἐνάντια στὴν ἐκκοσμίκευση

Ἡ ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας συνειδητοποίηση τῶν καιρῶν προσκομιμάτων εἶναι ἀπαραίτητος ὅρος γιὰ μία ποιμαντικὴ διακονία πού δὲν θὰ ἐνεργεῖ ἀγνοώντας τὸν κοινωνικὸ της περίγυρο. Ἀλλὰ αὐτὸ μονάχα δὲν ἀρκεῖ. Χρειάζεται παρὰ πᾶν ἡ Ἐκκλησία νὰ προτάξει, μὲ θετικὸ πιά τρόπο, τὴ στρατηγική της.

Ἐχοντας πρὸ ὀφθαλμῶν τὴ νέα κατάσταση πού ἔχει δημιουργήσει ἡ ἐκκοσμίκευση, νὰ θέσει προτεραιότητες καὶ νὰ προσπαθήσει νὰ ἀντιμετωπίσει τὴ σημερινή συγκυρία καὶ ὄχι νὰ σκιαμαχεῖ σὰν θλιβερός Δὸν Κιχώτης μὲ ἀνεμόμυλους τοῦ παρελθόντος πού πιά δὲν ὑπάρχουν.

Ἡ προφητικὴ διάσταση τοῦ ποιμένα: ἀγάπη καὶ δικαιοσύνη σὲ σύγκρουση;

Ὁ συνδυασμὸς τοῦ προφητικοῦ λειτουργήματος μὲ τὴ σύγχρονη ἱερατικὴ διακονία μοιάζει στὶς μέρες μας δυσκολότερος ἀπὸ ποτέ. Ὁ ἐσωτερικὸς βρασμὸς πού συντηρεῖ τὴ φλόγα τοῦ προφητικοῦ χαρίσματος μοιάζει ἀσυμβίβαστος μὲ τὴν προσήγεια καὶ τὴν ἀνοικτότητα πού ἀπαιτοῦνται ἀπὸ τὸν σημερινὸ ποιμένα πού σκῦβει πάνω ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα προβλήματα.

Ἄς θυμηθοῦμε τὰ λόγια πού ὁ προφήτης Ἄμὼς ἀπευθύνει πρὸς τὶς πλούσιες καὶ ἰσχυρὲς γυναῖκες τῆς Σαμάρειας:

«Ἀκοῦστε αὐτὸν τὸ λόγο, γυναῖκες τῆς Σαμάρειας,

καλοθρεμμένες σὰν τὶς ἀγέλαδες τῆς Βασάν:

Καταπιέξετε τοὺς ἀδύνατους καὶ καταθλίβετε τοὺς φτωχοὺς,

Λέτε στοὺς ἄντρες σας: «φέρετε μας νὰ πιοῦμε!»

Ἵορκίστηκε ὁ Κύριος, ὁ Θεός: «Ὅπως εἶν' ἀλήθεια πὼς εἶμαι ἅγιος,

ἔτσι εἶν' ἀλήθεια πὼς ἔρχεται γιὰ σᾶς καιρὸς, πού θὰ σᾶς σύρουν μὲ ἄγκιστρα ὅλες σας ὡς τὶς τελευταῖες,

θὰ εἴσαστε καθὼς τὸ ψάρι στὸ καμάκι» (Ἄμὼς, 4, 1-2)

Λίγοι θὰ διαφωνοῦσαν πὼς στὶς μέρες μας τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ προφήτη Ἄμὼς δὲν συνιστοῦν τὴν πλέον πρόσφορη εἰσαγωγή σὲ μία συνάθροιση κυριῶν τῆς ὑψηλῆς κοινωνίας¹². Ἡ ἀπαξιοτικὴ προσφώνηση, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν τελικὴ καταδικαστικὴ καὶ ἀμετάκλητη κρίση, δὲν συνάδουν μὲ τὴ σημερινὴ ποιμαντικὴ εὐαισθησία. Πίσω, ὅμως, ἀπὸ τὶς προφανεῖς διαφορὲς ἀνάμεσα στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἄμὼς, στὴν ὁποία οἱ θρησκευτικοὶ ἡγέτες μποροῦσαν μὲ παρρησία νὰ καλέσουν ἀκόμα καὶ τοὺς ἰσχυροὺς τῆς κοινωνίας σὲ μετάνοια, καὶ στὴ δική μας ἐποχὴ, πού ὁ βαθμὸς ἀποδοχῆς τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου ἀπο-

12. Βλ. τὸ δοκίμιο τοῦ HAUERWAS STANLEY *The Pastor as Prophet. Ethical Reflections on an Improbable Mission*, στὸ *Christian Existence Today*, Brazos Press, 2001, σ. 149-167.

τελεῖ ἀναφαίρετο προνόμιο τοῦ ἐκάστοτε πιστοῦ, ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε μορφή ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντίας, ὑπάρχει καὶ ἓνα διαχρονικό, ἀνεξάρτητο ἀπὸ πολιτισμικὲς ἀλλαγές, ζήτημα. Οἱ βιβλικοὶ ἐρμηνευτὲς ἔχουν ἐπισημάνει πὼς δὲν πρέπει νὰ ἐκπλήσσει τὸ ἱστορικό γεγονός πὼς οἱ προφήτες ἦταν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περιοδεύοντες. Τὸ γεγονός αὐτὸ φανερῶνει ἔμμεσα πὼς μία βασικὴ αἰτία τῆς «ἐξημέρωσης» τῶν σύγχρονων ποιμένων, τῆς ἀδυναμίας τους νὰ ἀσκήσουν κριτικὴ στοὺς πιστούς, ἔγκειται στὴν προφανῆ δυσκολία ποὺ συναντᾶ κανεὶς ὅταν πρέπει νὰ πεῖ δυσάρεστα πράγματα σὲ ἀνθρώπους μὲ τοὺς ὁποίους συνδέεται καὶ ἔχει μάθει νὰ ἀγαπᾶ. Τὸ νὰ ἐκφράσεις τὴν ἀλήθεια ἐν πνεύματι ἀγάπης ἀναδεικνύεται ἔτσι σὲ ἓνα δύσκολο, συχνὰ ἀδύνατο ἔργο. Ἡ δυσκολία αὐτὴ ἀποτελεῖ ἴσως μία ὑποπερίπτωση τοῦ εὐρύτερου γνωστοῦ φιλοσοφικοῦ καὶ ἠθικοῦ προβλήματος τοῦ πὼς μπορεῖς νὰ συμβιβάσεις καὶ νὰ ἑναρμονίσεις τὴν ἀγάπη μὲ τὴ δικαιοσύνη¹³. Πὼς μπορεῖς νὰ δεῖς στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ τόσο τὴν πηγὴ τῆς ἀγάπης ὅσο καὶ τὴν αὐθεντία τῆς κρίσης.

Εἶναι σαφὲς πὼς σὲ μία ἐποχὴ ποὺ ἀπὸ τὴ μεριὰ τῶν πιστῶν περισσεύει ἡ ἀνάγκη γιὰ ἀποδοχὴ καὶ ἀπὸ τὴ μεριὰ τῶν ποιμένων ὁ φόβος μήπως φανοῦν ἀπορριπτικοὶ ἢ ἀντίθετα μήπως τοὺς ἀπορρίψει τὸ ποιμνιο, ἡ ἰσορροπία τῆς ποιμαντικῆς εὐαισθησίας δοκιμάζεται. Σὲ ἓνα πανεπιστήμιο τῆς Βρετανίας τέθηκε στοὺς ὑποψήφιους γιὰ μία θέση καθηγητῆ τῆς θεολογίας ἡ ἐξῆς ἐρώτηση: «τί θὰ ἀπαντούσατε σὲ κάποιον ποὺ θὰ ἐρχόταν μέσα στὸ δρόμο καὶ θὰ σᾶς ἔλεγε, τὸ λεωφορεῖο μου φεύγει σὲ δύο λεπτά, πές μου σχετικὰ μὲ τὴν Ἀνάσταση στὸ χρόνο ποὺ ἀπομένει». Ἡ ἀπάντηση ποὺ ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ διαγωνισμοῦ θεωροῦσε σωστὴ ἦταν: «ἂν θέλεις πραγματικὰ νὰ μάθεις σχετικὰ μὲ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ, νὰ εἶσαι ἔτοιμος νὰ χάσεις τὸ λεωφορεῖο». Ὅταν ὁ προκαθήμενος τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας Rowan Williams ἄκουσε τὴ σχετικὴ διήγηση φάνηκε νὰ μὴν εἶναι εὐχαριστημένος μὲ αὐτὴ τὴν ἀπάντηση. Ἀντιπρότεινε τὴν ἐξῆς: «νομίζω πὼς θὰ εἶχα ρωτήσῃ τὸν ἄνθρωπο ποῦ πηγαίνει καὶ θὰ τὸν ἀκολουθοῦσα στὸ ταξίδι»¹⁴.

13. Βλ. Ἐνδεικτικὰ ΡΙΚΕΡ ΠΩΛ, *Ἀγάπη καὶ Δικαιοσύνη*, μετάφρ. Κική Καψαμπέλη, Ἐκκρεμῆς, 2009.

14. SHORTT RUPERT, *Rowan's Rule. The Biography of the Archbishop of Canterbury*, Eerdmans 2008, σ. 320-1.

Ἡ δυσκολία νὰ προκρίνουμε ποιά ἀπὸ τὶς δύο παραπάνω ἀπαντήσεις εἶναι ἡ πιὸ δόκιμη, ἀναδεικνύει τὴν δυσκολία ἄσκησης τοῦ προφητικοῦ χαρίσματος, δὲν μᾶς ἀπαλλάσσει ὅμως ἀπὸ τὴν ἀναγκαιότητα μίας ἀπόκρισης. Ὅπως οἱ προφῆτες τοῦ Ἰσραὴλ ὑπενθύμιζαν συνεχῶς στοὺς συγχρόνους τους πὼς ὁ Ἰσραὴλ εἶναι ὁ λαὸς ποὺ δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ γιὰ νὰ ἔχει συνεχῶς πρὸ ὀφθαλμῶν τὶς σωτήριες ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ παρελθόν, ἔτσι καὶ ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ εἶναι ἡ κοινότητα ἐκείνη ποὺ θὰ μπορεῖ νὰ ἀναγγεῖλει στὸν σύγχρονο κόσμο τὴν ἱστορία τοῦ σταυρωθέντος καὶ ἀναστηθέντος Χριστοῦ, νὰ βοηθήσει τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀντιμετώπισουν πρόσωπο μὲ πρόσωπο τὴν ἁμαρτωλότητά τους, τὴν τάση τους νὰ ἀποφεύγουν συστηματικὰ νὰ ποῦν τὴν ἀλήθεια σχετικὰ μὲ τὸν ἑαυτό τους καὶ τὸν κόσμο. Γιὰ νὰ μπορέσει ὅμως ἡ Ἐκκλησία νὰ εἶναι ἡ κοινότητα ποὺ ἐρμηνεύει στοὺς ἀνθρώπους τὴν ἱστορία τοῦ Χριστοῦ, θὰ πρέπει νὰ εἶναι μία κοινότητα ποὺ θὰ ἔχει ἡ ἴδια μεταμορφωθεῖ ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἱστορία. Καὶ ἡ παρατήρηση αὐτὴ μᾶς φέρνει ἀντιμέτωπους μὲ τὸ θέμα τῆς ἠθικῆς.

Ἡ χαμένη τιμὴ τῆς ἠθικῆς – Ἀρετὲς καὶ χαρακτῆρας

Ἡ ἠθικὴ παραμένει ἐν πολλοῖς ἐξοστρακισμένη ἀπὸ τὸ θεολογικὸ λεξιλόγιο τῶν ὀρθοδόξων. Ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ 1960 καὶ μετὰ, τόσο ἡ εὐχαριστιακὴ θεολογία ὅσο καὶ ἡ ἐμπειρικὴ θεολογία ποὺ προτάσσει τὴ θεραπεία μὲσω τῆς κάθαρσης, τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς θέωσης, ἀντιμετώπισαν τὴν ἠθικὴ ἀπορριπτικὰ ἢ ὄχι χλευαστικὰ. Προτάχθηκε ἡ νομικιστικὴ, προερχόμενη ἀπὸ τὴ Δύση ἐκδοχὴ τῆς, καὶ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἐπικρατοῦσα τότε ἀσφυκτικὴ, καὶ ἐν πολλοῖς, ἀφελῆ εὐσεβιστικὴ ἔκφρασή της στὸν ἐλλαδικὸ χῶρο, τέθηκε στὸ περιθώριο τῆς ἀπαξίωσης. Τὴ θέση τῆς ἠθικῆς ἔλαβαν ἡ Εὐχαριστία καὶ ἡ ἀσκητικὴ πορεία πρὸς τὴν ἐμπειρικὴ μέθεξι τοῦ Θεοῦ ἀντίστοιχα.

Ὅποια ὅμως ἀπὸ τὶς δύο διαφορετικὲς παραπάνω θεωρήσεις καὶ ἂν ἀκολουθήθηκε στὸ ἐπίπεδο τῆς θεολογίας, στὸ ἐπίπεδο τῆς ποιμαντικῆς παρουσιάστηκαν προβλήματα. Στὸ βαθμὸ ποὺ υἰοθετήθηκε ἡ εὐχαριστιακὴ θεολογία, φάνηκε ὀρατὸς ὁ κίνδυνος νὰ ἀπωλεσθεῖ ἡ βιβλικὴ ἐκείνη θεώρηση ποὺ θέτει τὸν ἄνθρωπο ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ θελήματός Του, ἐγείροντας τὸ ἐρώτημα ἂν καὶ κατὰ πόσον ἡ βιωτὴ του ἑναρμονίζεται μὲ τὸ θέλημα αὐτό. Ἐμφανίστηκε ἔτσι καὶ στὸν ὀρθόδοξο χῶρο μία ἰδιόμορφη ἐκδοχὴ τῆς σωτηρίας μὲσω τῆς πίστεως καὶ μόνο, μιὰ ποὺ τὰ ἔργα ἔμοιαζαν νὰ ἀποτελοῦν πεδίο δράσεως τοῦ

ἐπάρατου εὐσεβισμού. Ἡ μόνη ἀπαιτούμενη προσθήκη στήν παρουσία τῆς πίστεως ἦταν ἡ συμμετοχή στήν Εὐχαριστία, καί πάλι ἀνεξαρτήτως προϋποθέσεων καί πνευματικῆς καταστάσεως τοῦ συμμετέχοντος¹⁵.

Ἡ δεύτερη προοπτική, αὐτὴ τῆς κάθαρσης τοῦ φωτισμοῦ καί τῆς θέωσης, ἂν καί ἀποτυπώνει σέ βασικά της σημεία τὴν βιβλική καί πατερική παράδοση, ὀδήγησε, καί μάλιστα στὸ βαθμὸ πὺ ἐπικράτησαν διάφορες ἐκλαϊκευτικὲς καί ζηλωτικὲς ἐκδοχὲς τῆς, στὸ ἀποτέλεσμα ἡ πνευματικὴ πορεία τοῦ χριστιανοῦ νὰ γίνεται ἀντιληπτὴ ὡς ἡ ἰδεατὴ ἐκείνη κατάσταση πὺ ἐντοπίζεται στοὺς θαυμαστοὺς βίους μερικῶν ἁγίων καί μόνο. Ποιμένες καί ποιμενόμενοι, μὴ μπορώντας νὰ ταυτιστοῦν μὲ αὐτὲς τὶς ὑπερφυσικὲς καταστάσεις (μὲ ἐξάιρεση κάποιες περιπτώσεις πνευματικῆς «αὐθυποβολῆς» πὺ ὀδηγοῦν στήν αὐτογελοιοποίηση) θεώρησαν, συνήθως ἐνστικτωδῶς παρὰ θεωρητικά, πὺς ὁ δρόμος αὐτὸς ὀδηγοῦσε σὲ ἀδιέξοδο.

Ἄν ὅμως ἡ ἠθικὴ ἀπαξιώθηκε στὸν ὀρθόδοξο θεολογικὸ χῶρο, οἱ ἐξελίξεις στὴ Δύση ἦταν διαφορετικὲς. Ἐκεῖ, μετὰ ἀπὸ μία ἀνάλογη ἐποχὴ ἰσχνῶν ἀγγελάδων, ἡ ἠθικὴ ἐμφανίστηκε καί πάλι, καί μάλιστα μὲ τρόπο ἐξαιρετικὰ δυναμικό, στὸ θεολογικὸ καί φιλοσοφικὸ προσκήνιο¹⁶. Ἐπιχειρώντας τὸ ἐξαιρετικὰ δύσκολο ἔργο νὰ συνοψίσουμε μία ἐκτενὴ καί γονιμότητα συζήτηση σὲ μία σειρά σύντομων συμπερασμάτων, θὰ ἀρκεστοῦμε νὰ ποῦμε πὺς ἡ συζήτηση αὐτὴ ἐπεσήμανε καταρχὰς τὴ μακρὰ αἰχμαλωσία τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς στὰ δεσμὰ τῆς ἀτζέντας πὺ εἶχε θέσει ἡ φιλοσοφικὴ ἠθικὴ, μὲ κυριότερους ἐκπροσώπους τὴν καντιανὴ ἠθικὴ, τὸν ὠφελιμισμό, τὶς σύγχρονες θεωρίες περὶ φυσικοῦ δικαίου καί τὴν μετα-ἠθικὴ τῆς ἀναλυτικῆς σχολῆς. Στὴ νέα συζήτηση οἱ θεολόγοι ἐπανάφεραν στὸ προσκήνιο τὴν ἀριστοτελικὴ ἄποψη τῆς ἠθικῆς ὡς ἔξεως, ὡς ἀποτελέσματος δηλαδὴ μίας διαδικασίας μεταμορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου καί διαμορφώσεως τοῦ *χαρακτῆρα* του μὲσω τῆς ἄσκησης τῶν

15. Βλ. ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗ ΣΤΑΥΡΟΥ, «Τὸ “Σύννογο” καί ὁ Χρῆστος Γιανναρᾶς. Ἡ θεολογικὴ πρόταση τῆς ἀποθητικοποίησης τοῦ χριστιανισμοῦ» στὰ πρακτικὰ τοῦ συνεδρίου *Ἀναταράξεις στὴ μεταπολεμικὴ Θεολογία. Ἡ «Θεολογία τοῦ '60»*, Ἰνδικτος 2009, σ. 315-326.

16. Βασικὸ βιβλίον πὺ πυροδότησε τὴ συζήτηση εἶναι τὸ MACINTYRE ALASDAIR, *After Virtue: A Study in Moral Theory*, 2nd ed. University of Notre Dame Press, 1984). Ἄλλα βασικὰ ἔργα εἶναι τὰ HAUERWAS STANLEY, *The Peaceable Kingdom*, University of Notre Dame Press, 1983. HAUERWAS STANLEY - PINCHES CHARLES, *Christians among the Virtues*, University of Notre Dame Press, 1997. Ἐπίσης σὲ ἀρκετὰ ἀκολούθησα τὸ πρόσφατο WRIGHT N. T., *After You Believe: Why Christian Character Matters*, Harper Collins, 2010.

ἀρετῶν καὶ τῆς συμμόρφωσης-μίμησης μὲ τὸ πρότυπο ποὺ θέτει κάποιος ποὺ θεωρεῖται πὼς ἤδη ἔχει ἀκολουθήσει ἐπαρκῶς αὐτὴ τὴ διαδρομὴ. Ἡ ἠθικὴ θυμίζει ἔτσι τὶς τέχνες καὶ ὁ τρόπος ποὺ κάποιος ἐντάσσεται σταδιακὰ στὴν κοινότητα τῆς Ἐκκλησίας θυμίζει, κατὰ ἀναλογία, τὴν σταδιακὴ ἔνταξή του στοὺς κόλπους μίας ἐπαγγελματικῆς συντεχνίας. Στὴν ἀριστοτελικὴ αὐτὴ τελεολογικὴ θεώρηση περὶ ἀρετῆς οἱ χριστιανοὶ ἦρθαν νὰ ἀλλάξουν τὸ περιεχόμενο τοῦ ἐπιδιωκόμενου σκοποῦ, τοῦ τέλους. Ἡ χριστιανικὴ ἀρετὴ δὲν ἀποσκοπεῖ στὴν εὐτυχία, τὴν πληρότητα, τὴν αὐτοπραγμάτωση τοῦ ἀνθρώπου. Πολὺ περισσότερο δὲν περιορίζεται σὲ μία συζήτηση ἀνάμεσα σὲ ἐπιτρεπτὸ καὶ ἀνεπίτρεπτο. Στὴν ἀριστοτελικὴ προοπτικὴ ἡ ἠθικὴ λάμβανε ἕναν οἶονεὶ ἥρωικὸ χαρακτήρα, στὸ βαθμὸ ποὺ ἀναμενόταν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ἡ ἐξαίρετη ἠθικὴ συμπεριφορὰ, ἐνάντια σὲ κάθε πρόσκομμα ποὺ θέτει ὁ ὑπόλοιπος κόσμος. Στὸ κέντρο τῆς χριστιανικῆς προοπτικῆς δὲν εἶναι ὁμοῦς ὁ ἄνθρωπος καὶ οἱ δυνατότητές του, ἀλλὰ ὁ Θεὸς καὶ ἡ Βασιλεία του. Ἡ διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα δὲν γίνεται ἀκολουθώντας κανόνες, ἀλλὰ ἀκολουθώντας τὸν Χριστό, ὅπως τόσο χαρακτηριστικὰ δείχνει ἡ περικοπὴ μὲ τὸν πλούσιο νεανίσκο.

Σκοπὸς δὲν εἶναι πλέον ἡ εὐδαιμονία ὡς ζωὴ πληρότητας ἐντὸς τῆς πόλεως, ἀλλὰ ἡ δημιουργία μίας ἐναλλακτικῆς πόλεως, στὴν ὁποία θὰ διακρίνει κανεῖς, τουλάχιστον ἐν μέρει, τὰ σημεῖα τῆς νέας δημιουργίας ποὺ ἔχει ὑποσχεθεῖ ὁ Χριστὸς γιὰ τοὺς ἔσχατους καιροὺς, σημεῖα ποὺ ἤδη ἔχουν γίνε φανερὰ μὲ τὴν Ἀνάσταση καὶ τὴ Ἀνάληψή Του. Ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ ἔτσι πρέπει νὰ συνιστᾷ τὴν ἐνσαρκωμένη, βιωμένη ἀπάντηση σὲ ἐρωτήματα ὅπως: σὲ ποιά κοινότητα διακρίνεται τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ νὰ κατοικεῖ καὶ νὰ ἐνεργεῖ μεταμορφωτικὰ; Τί σημαίνει ἐξ ἀπόψεως πρακτικῶν καὶ στάσης ζωῆς νὰ ζοῦν οἱ χριστιανοὶ ὡς «βασιλεῖον ἱεράτευμα»; Ὡς βασιλιάδες δηλαδή, ποὺ ἀντίθετα μὲ τὴν ἐκκοσμηκευμένη ὀπτική, θεωροῦν πὼς ὁ Χριστὸς καὶ ὄχι ὁ Καίσαρας εἶναι ὁ Κύριος τοῦ κόσμου καὶ τῆς Ἱστορίας, πὼς ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ, καὶ ὄχι οἱ ἀρχές καὶ ἐξουσίες τοῦ κόσμου τούτου, ἀπεργάζεται τὴν ἐξέλιξη τῆς δημιουργίας. Καὶ ὡς ἱερεῖς, ποὺ ἀποδέχονται τὴν προοπτικὴ μίᾳ ζωῆς ἀγιότητας καὶ λατρείας τοῦ μόνο ἀληθινοῦ Θεοῦ, ὄχι γιατί εἶναι ἀποτελεσματικὴ καὶ θὰ ἀλλάξει αὐτομάτως τὸν κόσμο, ἀλλὰ γιατί μίᾳ τέτοια ζωὴ ἐκφράζει τὸ χαρακτήρα τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ σηματοδοτεῖ τὴ νέα δημιουργία τοῦ Θεοῦ ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὸ μέλλον. Ἡ χριστιανικὴ αὐτὴ ἠθικὴ δὲν διακατέχεται ἀπὸ τὴν ψευδαίσθηση ὅτι μπορεῖ νὰ καταστεῖ μίᾳ ὀρθολογιστικῆ καὶ οἰκουμενικῶς ἀποδεκτῆ ἠθικῆ ἐν εἴδει φυσικοῦ δικαίου ἢ κατηγορικῆς προσαγωγῆς. Ἀντιθέτως, πρεσβεύει πὼς ἡ ἀπαίτηση μίας οἰκουμενικῆς καὶ δεσμευτικῆς ἠθικῆς ἐνέχει τὰ σπέρματα τῆς δαιμονικῆς

οἴησης, μιὰ πού ἀδυνατεῖ νὰ ἐξηγήσει, γιατί πάντα θά ὑπάρχουν ἄνθρωποι πού θά διαφωνοῦν μὲ τὰ κελεύσματά της καὶ ἡ μόνη δυνατὴ ἐξήγηση πού θά μπορούσε νὰ δώσει εἶναι πὼς οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶναι ἀνορθολογικοὶ καὶ ὡς ἐκ τούτου ὑπάνθρωποι στοὺς βαθμοὺς πού ἡ «ὀρθολογικότητα» ἀνάγεται σὲ εἰδοποιὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ ἀνθρώπου¹⁷. Οἱ μελανὲς ἱστορίες τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἔχουν δείξει ἐπαρκῶς τὰ ὀδυνηρὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς θεώρησης.

Ἔτσι, καὶ ἐν εἶδει συμπεράσματος, μπορούμε νὰ ποῦμε βásiμα πὼς τὸ βιβλικὸ «ἐρχου καὶ ἴδε» ὡς κάλεσμα εἰσδοχῆς στὴν ἐκκλησιαστικὴ κοινότητα, πού τόσο συχνὰ χρησιμοποιοῦμε στοὺς ποιμαντικὸς μας λεξιλόγιος, προϋποθέτει, ἂν δὲν θέλει νὰ παραμένει κενὸς λόγος, τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς κοινότητος πού θά ἐνσαρκώνει ἐν τῇ πράξει, καὶ ὄχι μέσα ἀπὸ τὶς ἀτελεύτητες παγίδες πού θέτει ἡ αὐτοκατανόηση στοὺς ἀνθρώπους, τὴν ἐναλλακτικὴ ἐσχατολογικὴ πόλη, τὴν Ἄνω Ἱερουσαλήμ πού θά κατέβει στὸν κόσμον νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὴν ἐπίγεια Ἱερουσαλήμ (καὶ ὄχι τὸ ἀντίστροφο, ὅπως συχνὰ θεωρεῖται) καὶ θά καταστῆ ἡ ἐκπλήρωση τῶν προφητικῶν ὁραμάτων τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῶν λόγων τοῦ Χριστοῦ.

Γέφυρες πρὸς τὸν σύγχρονον κόσμον – Θεολογία τῆς συνάφειας

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς χριστιανικῆς ἱεραποστολῆς ἀπὸ ὅλες τὶς ὁμολογίες ὀδήγησε στὴ δημιουργία μιᾶς θεολογικῆς συζήτησης σχετικὰ μὲ τὴν προσφορότερη στρατηγικὴ πού θά ἔπρεπε νὰ υἱοθετηθεῖ προκειμένου ὁ λόγος τοῦ Εὐαγγελίου νὰ γίνῃ προσπελάσιμος καὶ ἀποδεκτὸς ἀπὸ λαοὺς μὲ τελείως διαφορετικὰ πολιτισμικὰ δεδομένα ἀπὸ ἐκεῖνα τοῦ δυτικοῦ κόσμου¹⁸. Ἀρχικὰ προκρίθηκαν δύο ἀπόπειρες, οἱ ὁποῖες στὴν πορεία κρίθηκαν ὁμως προβληματικὲς καὶ ἐγκαταλείφθηκαν. Ἡ πρώτη ἀποσκοποῦσε σὲ μία θεολογία γιὰ τοὺς γηγενεῖς (indigenization). Τὸ βασικὸ πρόβλημά της ἦταν ἡ τάση της νὰ συσχετίζει τὸ χριστιανικὸ μήνυμα μὲ παραδοσιακὲς πολιτισμικὲς μορφὲς τοῦ αὐτόχθονα πολιτισμοῦ. Ὁ κίνδυνος ἐδῶ ἦταν διπλός, ἀφενὸς νὰ ὀλισθήσει κανεὶς σὲ συγκριτικὲς τάσεις καὶ νὰ ἀλλοιώσῃ τὸ εὐαγγελικὸ μήνυμα καί, ἀφετέρου, νὰ ὀδηγήσῃ στὴ λανθασμένη ἰδέα τῆς ταύτισης τοῦ Εὐαγγελίου μὲ συντηρητικὲς ὄψεις

17. *Residents Aliens*, σ. 101.

18. Στὴν ἀνάλυση πού ἀκολουθεῖ, ἀκολουθῶ ἐν πολλοῖς τὸ NEWBIGIN LESSLIE, *Foolishness to the Greeks. The Gospel and Western Culture*, Eerdmans, 1986.

του υπάρχοντος πολιτισμοῦ, κάνοντας τὸ ἀποκρουστικὸ ἢ ἀπλῶς ἀδιάφορο γιὰ τὶς νεώτερες γενιὲς πὺν βρίσκονται ἤδη κάτω ἀπὸ τὴ διαβρωτικὴ ἐπήρεια τῆς νεωτερικότητος. Ἡ δευτέρη ἀκολούθησε τὴ λύση τῆς προσαρμογῆς (adaptation). Ἐδῶ τὸ ἀδύνατο σημεῖο ἔγκειται στὴν ψευδῆ ἐντύπωση πὺς ὁ ἱεραπόστολος κομίζει τὸ «καθαρὸ» Εὐαγγέλιο καὶ τὸ μόνο πὺν ἀπομένει εἶναι ἡ προσαρμογὴ τοῦ Εὐαγγελίου στὸν πολιτισμὸ ὑποδοχῆς. Ἡ θεώρηση αὐτὴ ὁμως δὲν λαμβάνει ὑπόψη τῆς τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ Εὐαγγέλιο εἶναι ἤδη ἐν-σωματωμένο στὸν ἱεραποστολικὸ λόγο καὶ τὶς ἀνάλογες πρακτικὲς πὺν αὐτὸς κομίζει, εἶναι ἓνα Εὐαγγέλιο προσαρμοσμένο καὶ διαμορφωμένο ἀπὸ τὸν πολιτισμὸ τοῦ ἱεραποστόλου πὺν τὸ κομίζει. Γι' αὐτὸ τελικὰ προκρίθηκε ἡ ἔννοια τῆς θεολογίας τῆς συνάφειας (contextualization), ἡ ὁποία θεωρεῖ πὺς τὸ Εὐαγγέλιο πρέπει νὰ τεθεῖ ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ πλαισίου (context) τοῦ ὑπ' ὄψιν πολιτισμοῦ στὴ συγκεκριμένη χρονικὴ στιγμή, μία στιγμή πὺν φέρει τὴν κληρονομιά τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ ταυτόχρονα ἔχει στραμμένο τὸ βλέμμα καὶ πρὸς τὸ μέλλον.

Τὸ πὺς ὅλοι αὐτοὶ οἱ θεωρητικοὶ προβληματισμοὶ κατέστησαν συγκεκριμένο ἱεραποστολικὸ ἔργο ἦταν βέβαια ἓνα τεράστιο πρόβλημα πρὸς ἐπίλυση. Ἡ θαυμαστὴ ὁμως ἐξέλιξη τοῦ 20^{ου} αἰῶνα ἦταν πὺς ἀποτέλεσε μία περίοδο ἀνθησης τοῦ χριστιανισμοῦ στὴν Ἀσία, τὴν Ἀφρική, τὴ Λατινικὴ Ἀμερικὴ, τὴν Ὠκεανία, ἐνῶ ἀντίθετα ὑπῆρξε περίοδος ἀνάσχεσῆς του στὶς μητροπόλεις τῆς ἱεραποστολῆς, τὴ Βόρεια Ἀμερικὴ καὶ ἰδίως τὴν Εὐρώπη. Ἔτσι τὸ ζήτημα τῆς ἱεραποστολῆς τίθεται πλέον ἐπιτακτικὰ καὶ γιὰ τὶς δυτικὲς χῶρες, γιὰ τὶς οἱ ὁποῖες ὁ χριστιανισμὸς, γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουμε μία φράση τῆς Iris Murdoch, «δὲν εἶναι τόσο πολὺ ἐγκαταλειμμένος ὅσο εἶναι, ἀπλὰ, ἄγνωστος»¹⁹.

Μιλώντας γιὰ Εὐαγγέλιο ἀναφερόμαστε στὴν ἀναγγελία μίας σειρᾶς γεγονότων πὺν ἔχουν ὡς κέντρο τους τὴ ζωὴ, τὸ ἔργο, τὸ σταυρικὸ θάνατο καὶ τὴν ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὰ ὁποῖα ἀλλάζουν ριζικὰ τὴ συνολικὴ ἀνθρώπινη κατάσταση καὶ θέτουν ὑπὸ ἀμφισβήτηση κάθε ἀνθρώπινο πολιτισμὸ. Ἡ ἀναγγελία αὐτὴ εἶναι βέβαια καὶ ἡ ἴδια προφανῶς πολιτισμικὰ ἐξαρτημένη. Ἡ ἰδέα ὅτι ἀνὰ πᾶσα στιγμή μπορεῖ κανεὶς μὲ μία διαδικασίαν ἀπόσταξης νὰ ξεχωρίσει τὸ καθαρὸ καὶ ἀνόθευτο Εὐαγγέλιο ἀπὸ κάθε πολιτισμικὴ προσθήκη, εἶναι ὄχι μόνο μία ἀπατηλὴ φαντασίωση, ἀλλὰ καὶ μία ἐν τοῖς πράγμασι ἐγκα-

19. Βλ. MURDOCH IRIS, *Ἐπαρξιστὲς καὶ Μυστικιστὲς: Κείμενα γιὰ τὴ Φιλοσοφία καὶ τὴ Λογοτεχνία*, μετάφρ. Χριστίνα Ξανθοπούλου, Ἔλση Τσοῦτη, Βαγγέλης Γαζῆς, Χατζηνικολῆ, 1998, σ. 224.

τάλειψη τοῦ ἴδιου τοῦ Εὐαγγελίου πού περιέχει τὰ καλὰ νέα πὼς ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. Δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει Εὐαγγέλιο χωρὶς τὴν παρουσία πολιτισμικῶν στοιχείων. Ἡ ἔννοια τῆς συναφειακῆς θεολογίας συνιστᾶ ὑπὸ μία ἔννοια πλεονασμό, μιὰ πὺν κάθε χριστιανικὴ θεολογία ἄξια τοῦ ὀνόματός της εἶναι στὴν οὐσία της συναφειακή. Αὐτὸ ὅμως πὺν συχνότατα λησμονεῖται εἶναι ὅτι τὸ Εὐαγγέλιο, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος του ἐνσωματώνει στοιχεῖα τοῦ ἐκάστοτε πολιτισμοῦ πὺν τὸ προσλαμβάνει, θέτει ταυτόχρονα ὑπὸ ἀμφισβήτηση καὶ κριτικὴ κάθε πολιτισμό, συμπεριλαμβανομένου τοῦ ἰουδαϊκοῦ ἀπὸ τὴ σάρκα τοῦ ὁποῖου ἐκπήγασε.

Ἐνα πολὺ χαρακτηριστικὸ καὶ εὐγλωττο παράδειγμα ἀποτελεῖ ὁ λόγος τοῦ ἀποστόλου Παύλου παρουσία τοῦ βασιλιᾶ Ἀγρίππα καὶ τοῦ δικαστηρίου του, ὅπως τὸν διαβάζουμε στὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων²⁰. Ὁ Ἄπ. Παῦλος μιλᾷ ἐκεῖ στὰ ἑλληνικά, ἀλλὰ στὴν κορυφωση τῆς διήγησης, δηλώνει στὸ δικαστήριον πὼς τὴν στιγμή τῆς θεϊκῆς ἀποκάλυψης ὁ Θεὸς τοῦ μίλησε στὴ μητρικὴ του γλῶσσα, τὰ ἑβραϊκά. Ὅμως, καὶ αὐτὸ εἶναι ἐξίσου σημαντικό, ὁ λόγος τῆς μητρικῆς γλώσσας, αὐτὸς πὺν μιλάει κατευθείαν στὴν καρδιά του, παρόλο πὺν δέχεται τὴ μητρικὴ γλῶσσα ὡς ὄχημά του, τὴ χρησιμοποιεῖ ὄχι γιὰ νὰ ἐγκρίνει καὶ νὰ δώσει συγκατάθεση στὴ ζωὴ τοῦ Σαύλου καὶ τίς ἐπιλογές του, ἀλλὰ γιὰ νὰ τίς ἀμφισβητήσει ριζικά. Τὸ «*Τί με διώκεις;*» ἀποτελεῖ μιὰ ἐξ ἑβραίων ἀναίρεση τῆς ἑβραϊκῆς αὐτοκατανόησης τοῦ Σαύλου πὺν πρέπει πλέον νὰ γίνεαι Παῦλος, ἕνας ἀναγεννημένος ἐν Χριστῷ ἄνθρωπος, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἐκφράσει τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ.

Θέλοντας νὰ συνοψίσουμε τὸν τρόπο πὺν τὸ Εὐαγγέλιο κοινωνεῖται σὲ ἕναν πολιτισμό, θὰ ἐπισημαίναμε πὼς ἡ ἐπικοινωνία ὀφείλει νὰ γίνεαι στὴ γλῶσσα τοῦ πολιτισμοῦ ὑποδοχῆς, ἐν τούτοις, ἂν πραγματικὰ κοινωνεῖται τὸ Εὐαγγέλιο μὲ ὄρους ἀποκαλύψεως τῆς ἀλήθειας τοῦ Θεοῦ, θὰ ἀμφισβητήσεται τὴν αὐτοκατανόηση αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ καλώντας τον σὲ ριζικὴ μετάνοια. Τέλος, αὐτὴ ἡ ἐκ βαθέων μεταστροφή δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ εἶναι ἕνα ἔργο τῆς ἀνθρώπινης ἐπινοητικότητας καὶ πειστικότητας, ὁσοδήποτε ἐκλεπτυσμένης, ἀλλὰ ἔργο τοῦ Θεοῦ καὶ μόνο.

Οἱ συνήθεις ἀναφορὲς στὴν ὀρθόδοξη Ἑλλάδα καὶ στὴν ἀναλλοίωτη παράδοση της, πὺν τὴ διακρίνει ἀπὸ τὴν ἐκκοσμικευμένη καὶ ἑτερόδοξη Δύση, κινοῦνται πλέον περισσότερο στὸ χῶρο τοῦ εὐσεβοῦς πόθου παρὰ τῆς πραγματι-

20. Πράξεις, κεφ. 26.

κότητας. Ἡ σύγχρονη Ἑλλάδα ἀναπνέει καθημερινὰ τὸν ἀέρα τῆς ἐκκοσμικεύσης μὲ τρόπο τόσο φυσικὸ πὺ οὔτε κἂν τὸ συνειδητοποιεῖ πλέον. Ἔχει ἐνδώσει στὸν ἠθικὸ σχετικισμό καὶ τὸν συνακόλουθο καταναλωτικὸ εὐδαιμονισμό σὲ βαθμὸ πὺ συναγωνίζεται, ἂν δὲν ἔχει ἤδη ξεπεράσει, πολλὰ δυτικὰ κοινωνίες. Μία σύγχρονη ποιμαντικὴ θὰ πρέπει λοιπὸν νὰ θέσει τὸ ζήτημα δημιουργίας μίας θεολογίας τῆς συνάφειας καὶ γιὰ τὸν ἑλλαδικὸ χῶρο. Ὁ χῶρος καὶ ἡ συγκυρία δὲν ἐπιτρέπουν μίαν διεξοδικὴν ἀνάλυση σχετικὰ μὲ τὸ τί θὰ σήμαινε γιὰ τὴν ἑλλαδικὴ Ἐκκλησία μίαν θεολογίαν τῆς συνάφειας μὲ στόχον τὸν ἐπανευαγγελισμό τῶν Ἑλλήνων. Ἄν ὅμως θέλαμε νὰ κάνουμε μίαν νύξη ὡς πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ σχετικοῦ ἐγχειρήματος, θὰ τὴν ἐστιάζαμε στὴν ἀπόδραση ἀπὸ τὸ ἀσφυκτικὸ πλαίσιο τῶν βυζαντινῶν ἐνδυμάτων πρὸς χάριν τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ σύγχρονη ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ δείχνει νὰ πιστεύει πῶς ὁ μόνος δρόμος γιὰ τοὺς Ἕλληνες νὰ συναντήσουν τὸν Χριστὸ συνίσταται στὸ νὰ γνωρίζουν ἐπαρκῶς τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά, νὰ εἶναι δεινοὶ γινῶστες τοῦ βυζαντινοῦ μοναχικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τυπικοῦ, νὰ κινοῦνται μὲ ἄνεση στοὺς δρόμους τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, νὰ γνωρίζουν τὰ ἐρμηνευτικὰ σημεῖα τῆς βυζαντινῆς ἀγιογραφίας, ναοδομίας καὶ διακοσμητικῆς. Δὲν ἀμφισβητοῦμε ἐδῶ ὅτι μὲ τὴ γλῶσσα αὐτὴ ἐκφράστηκε μὲ τρόπο ἐξαιρετικὸ ἢ ἀποκάλυψη τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀμφισβητήσουμε τὴν ἔσασαι μοναδικότητα καὶ ἀποκλειστικότητα τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ γιὰ τοὺς Ἕλληνες. Οὔτε ἀπαίτησε κανεὶς τὸ ριζικὸ παραμερισμὸ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀπλῶς ἀντιπροτείνεται ἡ παράλληλη μὲ αὐτὸ ἀπόπειρα δημιουργίας ἄλλων μέσων καὶ ἄλλης γλώσσας ἐκφρασης τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ γιὰ τὶς γενιὲς γιὰ τὶς ὁποῖες ὁ βυζαντινὸς δρόμος μοιάζει ἀνεπίστρεπτα χαμένος. Εἰδᾶλλως ὁ παραπάνω ἀπὸ ὄρατος κίνδυνος εἶναι νὰ μείνει ὁ χριστιανισμὸς στὸν τόπον μας ἕνα ἀδειανὸ πουνκάμισο χωρὶς τὸν σαρκωμένο Θεὸ πὺ κάποτε περιεῖχε.

Ἡ μᾶλλον κυρίαρχη στὸν ἑλλαδικὸ χῶρον αἴσθησις ὅτι ἡ μέριμνα γιὰ μίαν συναφειακὴ θεολογίαν ἀποτελεῖ δυτικὴ ἐπίδρασις ἢ προῖον τοῦ ἐκκοσμικευμένου πνεύματος τῆς ἐποχῆς, εἶναι ἐντελῶς λανθασμένη. Θὰ ἀρκεστοῦμε στὴν παράθεσις ἑνὸς χαρακτηριστικοῦ ἀντιπαραδείγματος. Μελετώντας τὸ ἔργον τοῦ ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτη, τοῦ ἁγίου Νεκταρίου καὶ τοῦ π. Σωφρονίου Σαχάρωφ, γιὰ νὰ ἀναφέρουμε ἐντελῶς ἐνδεικτικὰ μερικὰς πνευματικὰς μορφὰς τῆς νεώτερης ὀρθόδοξης Παράδοσις ἀποδεκτὰς καὶ ἀπὸ τὶς πιὸ συντηρητικὰς φωνὰς ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἀπροκατάληπτος ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ διακρι-

νει πὼς ἡ ποιμαντική μέριμα καὶ ἀγωνία ἐνώπιον τῆς νέας πραγματικότητας γίνεται καταλύτης γιὰ οὐσιαστικά καινοτόμες προτάσεις²¹.

Εἶναι προφανές πὼς μία τέτοια προσπάθεια ἐμπεριέχει τὸ στοιχεῖο τῆς διακινδύνευσης, τὴν πιθανότητα τῆς ἀνθρώπινης ἀνεπάρκειας. Τὸ ἐνδεχόμενο αὐτὸ εἴμαστε συνήθως πρόθυμοι νὰ τὸ ἐπισημάνουμε κινδυνολογώντας ὅταν πρόκειται νὰ συζητήσουμε στὴ διάσταση τοῦ μέλλοντος, ἀλλὰ πρόθυμα τὸ λησιμονοῦμε ὅταν ἀφορᾷ τὴ διάσταση τοῦ παρελθόντος. Δὲν θέλουμε νὰ ἀλλάξουμε τίποτα ἀπὸ τὸ παρόν, γιὰ τὴ φοβόμαστε τὶς ἐνδεχόμενες συνέπειες, ἀλλὰ ἀποσιωποῦμε τὶς τόσες ἀλλαγές πὺ οἱ χριστιανοὶ πατέρες μας τόλμησαν κατὰ τὸ παρελθόν, ἄλλοτε μὲ γόνιμα ἀποτελέσματα καὶ ἄλλοτε μὲ τίμημα ὀδυνηρό. Τιμοῦμε π.χ. τὸν Ὅρο τῆς Χαλκηδόνας ὡς τὴν ἐπιτυχή κορύφωση στὴν πορεία διατύπωσης τοῦ χριστολογικοῦ δόγματος τῆς Ἐνσαρκώσεως, ἀποσιωποῦμε ὁμως τὸ γεγονός ὅτι στάθηκε ἡ ἀφορμὴ γιὰ ἓνα μεγάλο καὶ ὀδυνηρὸ σχίσμα στοὺς κόλπους τῆς Χριστιανοσύνης. Σήμερα μάλιστα εἴμαστε σὲ θέση νὰ γνωρίζουμε πὼς βασικὴ αἰτία τῆς ρήξης στάθηκε ἡ ἀδυναμία νὰ καταστῆ ὁ Ὅρος τῆς Συνόδου *συναφής* μὲ τὸ γλωσσικὸ πλαίσιο τῶν λαῶν πὺ ἀποσχίσθηκαν, ἀλλὰ καὶ γιὰ εὐρύτερα τὸ πολιτισμικὸ πλαίσιο τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅπως τὸ ἐξέφραζαν καὶ τὸ βίωναν οἱ κοινότητες τῆς πρωτεύουσας, δὲν μπόρεσε νὰ μεταφερθεῖ μὲ τρόπο πὺ νὰ γίνῃ ἀποδεκτὸς στὶς κοινότητες αὐτῶν τῶν ἐπαρχιῶν.

21. Ὁ ἅγιος Νικόδημος γράφοντας τὸν *Ἀόρατο Πόλεμο καὶ τὰ Πνευματικὰ Γυμνάσματα* μεταφέρει στὰ καθ' ἡμᾶς (στὴν ὀρθόδοξη συνάφεια) ποιμαντικὲς προσεγγίσεις προερχόμενες ἀπὸ τὴ σύγχρονή του ρωμαιοκαθολικὴ παράδοση (βλ. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ, «*Ἀόρατος Πόλεμος*» (1796), *Γυμνάσματα Πνευματικὰ* (1800). *Ἡ πατρότητα τῶν "μεταφράσεων" τοῦ Νικόδημου Ἀγιορείτη*», περ. Ὁ Ἐραμιστής, τόμος 19, 1993, σ. 102-135). Ὁ ἅγιος Νεκτάριος συνθέτει ὕμνους σὲ ἀπλούστερη γλῶσσα καὶ προτρέπει τὶς μοναχὲς τοῦ μοναστηριοῦ πὺ ὁ ἴδιος ἵδρυσε νὰ τοὺς χρησιμοποιοῦν στὸν προσευχητικὸν κανόνα στὴ θέση τῶν ἀρχαίων κανόνων, γιὰ τὴ θεωρεῖ πὺ ὁ προσευχόμενος πρέπει νὰ καταλαβαίνει τὸ περιεχόμενον τῆς προσευχῆς του (βλ. ΑΠΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ, 35 *Ποιμαντικὲς Ἐπιστολές*, Ὑπακοή, 2000, σ. 76-77 καὶ ΠΙΝΑΚΟΥΛΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, *Ὁ ὕμνογράφος Νεκτάριος Κεφαλᾶς: Μερικὲς Παρατηρήσεις*, περ. *Νέα Ἐστία*, τχ. 1789, Μάϊος 2006, σ. 962-973). Ὁ π. ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ ΣΑΧΑΡΩΦ θεωρεῖ πὺ τὸ ἰσχύον τυπικὸ δὲν κατορθώνει νὰ ὑπηρετήσῃ ἐπιτυχῶς τὶς ἀνάγκες τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου καὶ συνθέτει δικὲς του εὐχὲς πὺ τὶς παρεμβάλλῃ στὴ θεία λειτουργία πὺ τελεῖται στὸ μοναστήρι τοῦ Essex (βλ. Ἀρχιμανδρίτου ΣΑΧΑΡΩΦ ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ, *Γράμματα στὴ Ρωσία*, μετάφρ. Ἀρχιμ. Ζαχαρίας, Ἴερά Μονὴ Τιμίου Προδρόμου Ἑσσεξ Ἀγγλίας, 2009, σ. 77, 82).

Ένας ισορροπημένος συνδυασμός της έποπτείας του παρελθόντος, της αποτύπωσης των προβλημάτων του παρόντος και της χάραξης μίας στρατηγικής για τὸ μέλλον μπορεί καὶ πρέπει νὰ ὀδηγήσει τὴ σύγχρονη Ἐκκλησία νὰ ἀνοίξει στὴν προοπτικὴ τοῦ μέλλοντος μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι δὲν κινεῖται μὲ βάση ἀνθρώπινα κριτήρια καὶ ἐπινοήσεις, ἀλλὰ σὲ συμφωνία καὶ ἄρμονία μὲ τὸ ἔργο τῆς Θείας Χάριτος ποὺ ἐνεργεῖ μεταμορφωτικὰ ἐντὸς τοῦ κόσμου στὴν πορεία πρὸς τὴ φανέρωση τῆς νέας δημιουργίας, τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

Δύο παραδειγματικές ἱστορίες ἀντὶ ἐπιλόγου

Στὰ ὄσα, μὲ ἐντελῶς συνοπτικὸ τρόπο συζητήθηκαν παραπάνω, θὰ μποροῦσε φυσικὰ νὰ προσθέσει κανεὶς πολλά. Θὰ προτιμήσουμε ὁμῶς νὰ συμπληρώσουμε αὐτὴ τὴν παρουσίαση μὲ τὴ συνδρομὴ τῆς ἀφήγησης, πῶς συγκεκριμένα τῆς λογοτεχνικῆς ἀφήγησης. Ἡ σύγχρονη θεολογία ἔχει διαπραγματευτεῖ ἐκτενῶς τὴ σημασία τῆς ἀφήγησης ὡς συστατικοῦ στοιχείου ποὺ συγκροτεῖ καὶ συνέχει τὴν ταυτότητα τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητας. Πῶς, μὲ ἄλλα λόγια, μία ἀφήγηση (narrative), μία ἱστορία (story) καὶ ὄχι ἓνα σύστημα προτάσεων ἐνδείκνυται περισσότερο γιὰ τὴν παρουσίαση τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ μέσα στὴν ἀνθρώπινη Ἱστορία (History)²². Ἐμεῖς κάνοντας ἀπλῶς χρῆση αὐτῆς τῆς προοπτικῆς θὰ παραπέμψουμε τὸν ἀναγνώστη σὲ δύο μυθιστορήματα ποὺ μποροῦν νὰ διαβαστοῦν μὲ τέτοιο τρόπο ὥστε νὰ καταστοῦν ἰδιαίτερος ἀποκαλυπτικὰ γιὰ τὸ θέμα μας.

Τὸ πρῶτο προέρχεται ἀπὸ τὸν χῶρο τῆς πρόσφατης ἑλληνικῆς πεζογραφικῆς παραγωγῆς. Πρόκειται γιὰ τὴ νουβέλα τοῦ Γιάννη Μακριδάκη *Ἡ δεξιὰ τσέπη τοῦ ράσου*²³. Γιὰ τὶς λογοτεχνικὲς τῆς ἀρετῆς ἔχουν γραφεῖ ἤδη κάποιες πρῶτες ἀναλύσεις ἀπὸ πῶς ἀρομόδιους. Ἐμεῖς θὰ ἀρκεστοῦμε νὰ ἐπικεντρώσουμε τὸ ἐνδιαφέρον μας στὸν κεντρικὸ χαρακτήρα τοῦ ἱερομόναχου Βικεντίου καὶ στὸ τί αὐτὸς κομίζει στὴν παροῦσα συζήτηση. Ὁ Βικέντιος εἶναι ἓνας σαρανταπεντάχρονος ἱερομόναχος ποὺ ζεῖ σὲ ἓνα ἔρημο πιά ἀπὸ μοναχοὺς μονα-

22. Βασικὸ βιβλίο γιὰ τὴ συζήτηση περὶ ἀφηγηματικῆς θεολογίας εἶναι τὸ FREI HANS, *The Eclipse of Biblical Narrative*, Yale University Press, 1974. Μία σημαντικὴ συλλογὴ δοκιμῶν ἀποτελεῖ τὸ HAUERWAS STANLEY and Jones L. Gregory, *Why Narrative: Readings in Narrative Theology*, Wipf and Stock Publishers, 1997.

23. ΜΑΚΡΙΔΑΚΗ ΓΙΑΝΝΗ, *Ἡ δεξιὰ τσέπη τοῦ ράσου*, Βιβλιοπωλεῖο τῆς Ἑστίας, 2009.

στήρι στη σύγχρονη Χίο. Ἐχει γίνει μοναχὸς ἀπὸ πολὺ νέος, ὅταν τὸ μοναστήρι ἦταν ἀκόμα ζωντανὸ μὲ μία ἀδελφότητα κι ἕναν αὐστηρὸ ἀσκητικὸ ἡγούμενο, πού ἦταν ὁμως ἀποφασισμένοι νὰ μὴν ἀνεχθεῖ κανέναν ἱκανὸ καὶ μορφωμένο μοναχὸ δίπλα του. Ἡ κατάσταση αὐτὴ θὰ ὀδηγήσει μοιραῖα τὸ μοναστήρι σὲ πορεία μαρασμοῦ. Ὁ Βικέντιος θὰ θάψει τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλο τοὺς συμμοναστές του καὶ θὰ παραμείνει ὁ τελευταῖος μοναχικὸς ἐκφραστής τῆς παραδοσιακῆς μοναχικῆς ζωῆς σὲ ἕνα ἄδειο πιά ἀπὸ ζωὴ μοναστήρι. Ἡ κατάσταση αὐτὴ, παρότι θλιβερὴ καὶ πιεστικὴ γιὰ τὸν Βικέντιο, δὲν ἔχει καθόλου ἀλλοιώσει τὸ πνευματικὸ φρόνημά του. Ἀφοσιωμένος στὴν προσευχὴ ὑποδέχεται μὲ καλοσύνη τοὺς προσκυνητὲς πού προσέρχονται μὲ διαφορετικὲς ὁ καθένας ἀφορμὲς στοὺς μοναστήρι. Ἄλλοι καταφθάνουν γιὰ νὰ προσκυνήσουν ἀπλῶς στοὺς μοναστήρι, ἄλλοι γιὰ νὰ κάνουν ἀγιασμό στοὺς αὐτοκίνητο πού ἀγοράστηκε γιὰ τὸ νεαρὸ βλαστὸ τῆς οἰκογένειας, ἄλλοι γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουν τὸ ἀγίασμα τῆς μονῆς γιὰ τὶς μυρμηγκιὲς στὰ χέρια τῶν παιδιῶν, ἄλλοι ἀπλῶς ἀπὸ περιέργεια. Ὁ Βικέντιος τοὺς ὑποδέχεται ὅλους καὶ ἀνταποκρίνεται μὲ προθυμία στὰ αἰτήματά τους. Ὅμως ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης εὐκόλα θὰ διακρίνει τὴν ἀμφοτέρωθεν μοναξιά, τὴν ἀδυναμία οὐσιαστικῆς συνάντησης τῶν δύο μερῶν σὲ ἕνα κοινὸ ἐπίπεδο. Οἱ ἄνθρωποι ἔρχονται βυθισμένοι σὲς ἔγνοιες τους, κομίζοντας ἐνίοτε βραχυπρόθεσμα αἰτήματα, καὶ φεύγουν βιαστικοί, ἴδιοι οὐσιαστικὰ καὶ ἀπαράλλακτοι ὅπως ἦρθαν. Ὁ Βικέντιος, ἀπὸ τὴ μεριά του, δὲν βιώνει τὴν παρουσία τους ὡς λύτρωση στὴ μοναξιά του. Ἡ κοινότητα εἶναι ἀνυπαρκτη, τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ κερματισμένο. Μοναδικὴ παρηγοριὰ γιὰ τὸν Βικέντιο καὶ βασικὸ τοῦ ἔργο εἶναι ἡ προσπάθεια πού κάνει νὰ κρατήσει στὴ ζωὴ ἕνα μικρὸ σκυλάκι, τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ τρία πού γέννησε ἡ ἀγαπημένη του σκυλίτσα πρὶν πεθάνει στὴ γέννα. Τὰ δύο πρῶτα ἀδύναμα, ἀπὸ τὴ γέννησή τους, θὰ χαθοῦν ἀπὸ τὶς πρῶτες ἡμέρες, ἐνῶ τὸ τρίτο θὰ παραμείνει κουρνιασμένο στὴ δεξιά τσέπη τοῦ ράσου τοῦ Βικέντιου, τὴν κιβωτὸ αὐτῆς τῆς προστασίας πού τοῦ προσφέρει ὁ μοναχός. Ἡ πλοκὴ λαμβάνει χώρα τὶς τελευταῖες ἡμέρες τῆς ζωῆς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Χριστοδούλου καὶ ὀλοκληρώνεται μὲ τὴν ἐκλογή τοῦ νέου ἀρχιεπισκόπου. Χαρακτηριστικὸ γιὰ τὴν ἀτμόσφαιρα πού δημιουργεῖ τὸ ἔργο εἶναι τὸ γεγονὸς πὼς τὰ δραματικὰ γεγονότα πού φτάνουν στὰ αὐτιά τοῦ Βικέντιου ἀπὸ τὸν δέκτη ἑνὸς παλιοῦ ραδιοφώνου, ἀλλὰ καὶ στὰ αὐτιά τῶν ἐπισκεπτῶν ἀπὸ τοὺς τηλεοπτικὸς δέκτες, ἀντιμετωπίζονται μὲ διαφορετικὸ φαινομενικὰ τρόπο ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο καὶ τοὺς ἐπισκέπτες του, ἀλλὰ οὐσιαστικὰ μὲ κοινὴ τὴν ἐσωτερικὴ ξενικότητα. Ὁ Βικέντιος εἶναι γεμάτος ἀγαθοὺς λογισμοὺς τόσο γιὰ τὸν ἀρχιεπίσκοπο πού πεθαίνει ὅσο καὶ γι' αὐτὸν πού θὰ ἀνέλ-

θει στο θρόνο, αλλά ταυτόχρονα είναι όλοφάνερο πώς η ζωή του κινείται σε διαδρομές που διόλου δεν τις αγγίζουν τα εκκλησιαστικά τεκταινόμενα. Οί επισκέπτες ζούν τα γεγονότα με τον τρόπο που ορίζει ο τηλεοπτικός λόγος, πυρετικά αλλά και έξισου επιδερμικά. Οί μέριμνες και οί οδύνες τους παραμένουν ζωντανές και οί ίδιοι ουδόλως θεωρούν πώς αυτές σχετίζονται με τις εκκλησιαστικές υποθέσεις. Κλείνοντας τὸ βιβλίο ὁ ὑποψιασμένος ἀναγνώστης διαπιστώνει πὼς ἡ ἐκκλησιαστικὴ κοινότητα μᾶλλον ὡς εὐσεβὴς πόθος μπορεῖ νὰ συλληφθεῖ καὶ παρὰ ὡς πραγματικότητα. "Ὅλοι οἱ ἥρωες πορεύονται σὲ ἀσύμπτωτες τροχιές, χωρὶς νὰ συναντῶνται ποτὲ καὶ πουθενά, μοναχικοὶ μέσα στὶς οδύνες καὶ τὰ βάσανά τους.

Τὸ δεύτερο παράδειγμα προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀριστουργηματικὸ μυθιστόρημα τοῦ George Bernanos, *Τὸ Ἡμερολόγιο ἑνὸς Ἐπαρχιακοῦ Ἐφημερίου*²⁴. Μέλος μίας Ἐκκλησίας, τῆς ρωμαιοκαθολικῆς, πὸν ἔχει νωρίτερα ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξη ἑλλαδικὴ δεχθεῖ τὴν πίεση τῆς ἐκκοσμίκευσης, βιώνει μὲ τρόπο σπαρακτικὸ τὴν ἐμπειρία τῆς ποιμαντικῆς διακονίας σὲ μίᾳ μικρῇ ἐπαρχιακῇ πολιχνῇ. Εἶναι ἕνας ἄνθρωπος ἰδιόμορφος, ταπεινῆς κοινωνικῆς προέλευσης, χωρὶς σπουδαίους ἀκαδημαϊκοὺς τίτλους, παραπεταμένος στὴν ταπεινὴ Ἀμπρικοῦρ ἀπὸ τοὺς ἱερατικούς προϊσταμένους του, πὸν στὴν πλειοψηφία τους δὲν τὸν πολυεκτιμοῦν λόγῳ τῆς ἀντικοφορμιστικῆς συμπεριφορᾶς καὶ τοῦ ἀυθορητισμοῦ του. Οἱ ἐνορίτες του τὸν οἰκτίρουν γιὰ τὴ φτώχεια του, τὸν ταπεινὸ χαρακτήρα του, τὴν ἀτημελησιά του. Ἀκόμα καὶ ἡ ἀγαπημένη του μαθήτρια στὸ κατηχητικὸ, ἕνα μικρὸ κορίτσι, τοῦ μιλά μὲ θρασύτητα καὶ σκληρότητα. Ταυτόχρονα ἡ ὑγεία του ἔχει κλονιστεῖ, ὁ ἴδιος δὲν θὰ καταλάβει τὴ σοβαρότητα τῆς κατάστασής του παρὰ μόνον λίγο πρὶν τὸ τέλος, ὅταν συνειδητοποιεῖ πᾶ ὅτι πεθαίνει ἀπὸ καρκίνου. Κι ὁμως μέσα στὸ ζοφερὸ αὐτὸ πλαίσιο, πὸν ὁ ἴδιος ὁ ἐφημέριος τὸ ἀναγνωρίζει καλύτερα ἀπὸ τὸν καθένα, θὰ μπορέσει νὰ ὀρθώσει μίᾳ στάση μαρτυρίας πὸν θὰ ἐκπλήξει καὶ θὰ γίνῃ καταλύτης μεταστροφῆς γιὰ ὀρισμένους ἀπὸ τοὺς ἐνορίτες του.

Ἐλεύθερος ἀπὸ κάθε μορφῆς ψευδαισθήσεις καταλαβαίνει μὲ πλήρη ἐνάργεια τὴν κατάσταση γύρω του: «*Ἡ ἐνορία μου πεθαίνει ἀπὸ ἀνία. Δὲν βρίσκω ἄλλη πιὸ κατάλληλη λέξη. Ὅπως καὶ τόσες ἄλλες ἐνορίες! Ἡ ἀνία τὶς κατατρώ-*

24. BERNANOS GEORGE, *Τὸ Ἡμερολόγιο ἑνὸς Ἐπαρχιακοῦ Ἐφημερίου*, μετάφρ. Ἐλένη Σεμερτζίδου, Ἐκδόσεις Γρηγόρη, 2008.

γει μπροστά στα μάτια μας, και ἐμεῖς δὲν μπορούμε νὰ κάνουμε τίποτα γι' αὐτό. Κάποια μέρα, ἡ ἐξάπλωση αὐτῆς τῆς νόσου θὰ κυριεύσει και ἐμᾶς, και τότε θὰ ἀντιληφθοῦμε τὸ καρκίνωμα πὸν μεγαλώνει τόσο καιρὸ μέσα μας» (σ. 27). Ἡ κατάσταση αὐτή, ἡ ἀπουσία κάθε ἴχνους χαρᾶς στὸ ἰσχνὸ ἐκκλησίασμα του δὲν τὸν πτοεῖ. «Ὁχι, δὲν ἔχω χάσει τὴν πίστη μου. Ἄλλωστε, ἡ ἔκφραση και μόνο «χάνω τὴν πίστη μου», ὅπως θὰ ἔχανε κάποιος ἓνα πορτοφόλι ἢ μία ἀρμαθιά κλειδιά, ἀνεκαθεν μοῦ φαινόταν τελείως ἀνόητη. Πρέπει νὰ εἶναι και αὐτὸ ἓνα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ρητὰ ἀστικῆς εὐσέβειας, κληροδότημα τῶν ἄθλων ἱερέων τοῦ 18ου αἰῶνα, πὸν ἦταν τόσο φλύαροι. Ἡ πίστη δὲν εἶναι ἀντικείμενο γιὰ νὰ τὸ «χάσει» κανεὶς, ἀπλῶς ἐμεῖς παύουμε πιά νὰ διαμορφώνουμε τὴν ζωὴ μας με βάση αὐτή» (σ. 134-5. Ἡ ὑπογράμμιση δική μας).

Αὐτὸ πὸν κυρίως χαρακτηρίζει αὐτὸν τὸν ἰδιόμορφο ποιμένα εἶναι ἡ ἰκανότητά του νὰ διαβάξει μέσα στὶς ψυχὲς τῶν ἐνοριτῶν του, νὰ μιλά με ἀπλότητα ἀλλὰ και με χειρουργικὴ ἀκρίβεια («δὲν εἶσαι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πὸν μπορούν νὰ μιλοῦν χωρὶς νὰ λένε τίποτα» τοῦ ἀναγνωρίζει ἓνας συνομιλητῆς του). Ταυτόχρονα πιστεύει πὸς ὁ ἱερέας δὲν δικαιούται νὰ ἔχει ἄποψη γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, κι αὐτὸ γιὰτὶ ἡ κρίση θὰ ἔπρεπε νὰ βασίζεται στα δῶρα, τὴ χάρη πὸν ἔχει δώσει στὸν καθένα ὁ Θεός, κι αὐτὸ εἶναι κάτι πὸν ὁ ἱερέας ἀγνοεῖ. Σὲ μία συγκλονιστικὴ συζήτηση με τὴν πιὸ ἐπηρμένη ἐνορίτισσά του, τὴν κόμισσα τῆς Ἀμπρικούρ, θὰ κατορθώσει μέσα ἀπὸ ἓναν ἀλησμόνητης ἔντασης διάλογο νὰ ἐκμαιεύσει τὴ συντριβὴ και τὴ μετάνοια αὐτῆς τῆς σκληρόψυχης και ὑπερήφανης γυναίκας, νὰ τὴν κάνει νὰ συνειδητοποιήσει τὴν κόλαση πὸν ἔχει δημιουργήσει γύρω της ἢ ἀνικανότητά της νὰ ἀγαπᾶ ἀκόμα και τὸ ἴδιο τὸ παιδί της. Στὸ τέλος ἡ ἀγέρωχη κόμισσα θὰ ὀδηγηθεῖ ἀπὸ τὸν ἐφημέριο νὰ ἀρθρώσει τὰ λόγια πὸν κάθε χριστιανικὴ ψυχὴ πὸν καταλαβαίνει τί σημαίνει μετάνοια και μεταμόρφωση τοῦ χαρακτῆρα ὀφείλει νὰ προφέρει ἀπὸ καρδίας: *ἐλθέτω ἡ Βασιλεία σου ἐπὶ τῆς γῆς.*

Στὴν τελευταία σκηνὴ τοῦ βιβλίου ὁ ἐφημέριος, βαριὰ ἄρρωστος πιά, θὰ βρεθεῖ στὸ σπίτι ἑνὸς παλιοῦ συμμαθητῆ του ἀπὸ τὸ ἱερατικὸ σεμινάριο. Αὐτὸς ἔχει πιά ἀποσηματισθεῖ γιὰ νὰ ζήσει μαζί με μία γυναῖκα πὸν ἀγάπησε. Καθὼς ψυχορραγεῖ, και ἐνῶ καθυστερεῖ ὁ ἱερέας πὸν ἔρχεται γιὰ νὰ τοῦ προσφέρει γιὰ τελευταία φορὰ τὰ ἄχραντα μυστήρια, θὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν πρῶην ἐφημέριο νὰ τοῦ διαβάσει τὴν εὐχὴ τῆς ἀφέσεως. Αὐτός, ἐνῶ ἀναγνωρίζει πὸς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ δεχθεῖ αὐτὸ τὸ αἶτημα, τὸ πράττει τελικὰ στὸ ὄνομα τῆς φιλίας τους. Καθὼς ὁ ἀποσηματισμένος ἱερέας ἐκφράζει ἀγανακτισμένος τὸ παράπονό του γιὰ τὴν καθυστέρηση τοῦ ἱερέα πὸν ἔρχεται με τὴν Εὐχαριστία

ὁ ἐφημέριος τῆς Ἀμπρικούρ ξεψυχᾷ ψιθυρίζοντας στὸ αὐτὶ τοῦ φίλου του τὴ φράση: «Καὶ τί πειράζει;... Ὅλα εἶναι Θεία Χάρις...» (σ. 312).

Οἱ δύο ἱστορίες, τοῦ Μακρινδάκη καὶ τοῦ Μπερνανός, παραπέμπουν τὸν ἀναγνώστη, μὲ τὸν καθηλωτικὸ τρόπο τῆς σπουδαίας τέχνης, σὲ ὅλο τὸ φάσμα τῆς ποιμαντικῆς διακονίας, ὅπως αὐτὴ ἐκδιπλώνεται σὲ ἕναν κόσμον πὸν δὲν διακρίνει τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ στὸν ὑπαρξιακὸ του ὀρίζοντα, πὸν ζεῖ σὰν νὰ μὴν ὑπάρχει Θεός. Ἡ θεραπευτικὴ προσδοκία, ἡ διάλυση τῆς κοινότητος, ὁ κόσμος πὸν διαποτίζει ἀνεπαίσθητα μὲ τὰ δικά του κριτήρια τὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ, φανερώνονται μὲ ποικίλους τρόπους καὶ μὲ διαφορετικὰς ἀφορμὰς. Ἀλλὰ ταυτόχρονα προβάλλουν καὶ οἱ στρατηγικὰς πὸν ἀναφέραμε, ἡ ταλάντευση ἀνάμεσα σὲ ἀγάπη καὶ δικαιοσύνη, σὲ κριτικὴ καὶ ἀποδοχὴ ἀπὸ τὴ μεριά τοῦ ποιμένα. Ἡ προφητικὰ ἀφυπνιστικὴ παρουσία τοῦ ποιμένα, ἡ σημασία τῆς ὑπαρξιακῆς ἀνθρώπων πὸν νὰ μαρτυροῦν μὲ τὴ ζωὴ τους τὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ἡ ἀνάγκη νὰ στηθοῦν νέες γέφυρες πὸν νὰ ἐνώνουν τὴν ἄνω μὲ τὴν κάτω Ἱερουσαλὴμ στὴ μετανεωτερικὴ ἐποχὴ πὸν ζοῦμε.

Ὁ τόνος τῆς συνολικῆς μας διαπραγματεύσεως μπορεῖ νὰ φαντάζει ἴσως δυσσιώπος, ἰδίως σὲ ὅσους πιεσμένοι ἀπὸ τὴν πραγματικότητά ἀρέσκονται νὰ εἶναι *ἐπαγγελματίες τῆς νοσταλγίας*. Ὅμως ἡ πρόθεσή μας δὲν ἐξαντλεῖται καθόλου στὰ ὄρια μίας ἀπαισιόδοξης διαπίστωσης. Ἀπαισιοδοξία καὶ αισιοδοξία ἄλλωστε δὲν πιστεύουμε πὸς ἀποτελοῦν πρόσφορες θεολογικὰς κατηγορίες γιὰ τοὺς χριστιανούς. Ἡ παρουσίασή μας στοχεύει ἀπλῶς στὴ διαύγαση τοῦ τοπίου γιὰ τὴν ποιμαντικὴ μπροστὰ στὴν πρόκληση τοῦ 21ου αἰῶνα. Παράλληλα βασίζεται στὴν ἐλπίδα, πὸν εἶναι βασικὴ θεολογικὴ κατηγορία, πὸς τὸ ἔργο τοῦ Θεοῦ συνεχίζεται μέσα στὸν κόσμον. Συνεχίζεται μέσα ἀπὸ τὴν ταπεινὴ μαρτυρία ἀφοσιωμένων ἀνθρώπων, ὅπως ὁ ἐφημέριος τῆς Ἀμπρικούρ, ἀλλὰ καὶ μέσα ἀπὸ τὴ μεταμόρφωση ἀνθρώπων κάποτε ἀλαζονικῶν ἀλλὰ μετέπειτα ταπεινωμένων ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ γι' αὐτὸ πιά ταπεινῶν, ὅπως ἡ κόμισσα. Συνεχίζεται ἀπὸ ὅλους ἐκείνους πὸν μὲ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ τους λένε: *Ἐλθέτω ἡ Βασιλεία σου ἐπὶ τῆς γῆς*.